

Пантеон Зеленой Лемковины

Panteon Zielonej Łemkowyny

АЛЕКСОВИЧ КЛАВДИЯ
АНТОНИЧ БОГДАН ІГОР
БОРТНЯНСЬКИЙ ДИМИТРИЙ
ВОЛОШЫНОВИЧ МИХАЛ
ГНАТИШАК ГАВРИІЛ
ГРЫНДА МИХАЛ
ГРОМОСЯК МИКОЛАЙ
ГУНЯНКА ВАНЬО
ДРОВНЯК ЕПИФАН
ДУДА АННА
ДУХНОВИЧ АЛЕКСАНДЕР
КАЧМАРЧЫК ТЕОФІЛЬ
КАЧМАРЧЫК ЯРОСЛАВ
КРИНИЦЬКИЙ ШТЕФАН
КУРИЛЛО ТЕОФІЛЬ
ЛАБОРЕЦ КНЯЗЬ
МАЛИНЯК МИКОЛАЙ
МЕНЦІНСЬКИЙ МОДЕСТ
МИТУСА
МЫШКОВСЬКИЙ ТИТ
НЕСТЕРАК МИХАЛ
НИКОДИМ
ОДРЕХІВСЬКЫ
ПАВЛОВИЧ АЛЕКСАНДЕР
ПЕЛЕШ ЮЛИЯН
ПЕТУНЯ ПЕТРО
ПЫЖ СИМЕОН
ПОЛЯНСЬКИЙ ТОМА
ПРИСЛОПСЬКИЙ ЙОАН
РУСЕНКО ІВАН
РУСИН ПАВЕЛ
СЕМБРАТОВИЧ ЙОСИФ
ТИМОФІЙ з. ВЫСОЧАН
ТРОХАНОВСЬКИЙ МЕТОДИЙ
ФІОЛЬ СВАТОПОЛК
ХЫЛЯК ВЛАДИМИР
ХЫЛЯК ДИМИТРИЙ
ХОРВАТ АНОНІМ
ЧЕПЕЦ ВАСИЛЬ
ЧЫРНЯНСЬКИЙ ЕМІЛИЯН
ШТЕФАН з. РЫХВАЛДУ

Зреалізовано завдяки дотації
Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації

Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Портреты (стор. 10, 12, 14, 20, 28, 30, 32, 40, 56, 64):
Богдан Трохановскій

Окладинка, обробка знімок:
Петро Басалыга
Катажина Шенх

Склад і ламання, коректа: ПБ-ПТ-АТ

Portrety (str. 10, 12, 14, 20, 28, 30, 32, 40, 56, 64):
Bohdan Trochanowski

Okładka, obróbka zdjęć:
Piotr Basałyga
Katarzyna Szczęch

Skład i łamanie, korekta: PB-PT-AT

ISBN 978-83-913884-5-7

© Klub Patriotów Łemkowszczyzny, Gorlice 2008

Всякы права застережены. Жадной з части той книжки без згоды видавці не мож копювати ани переносити до компютеровых системів.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadnej z części tej książki bez zgody wydawcy nie można kopiować ani przenosić do systemów komputerowych.

Druk:

PPHU Jas-Pol POLIGRAFIA
33-380 Krynica-Zdrój, ul. Kraszewskiego 77
tel./fax 018 471 64 91
e-mail: jas-pol@jas-pol.pl www.jas-pol.pl

ПАНТЕОН ЗЕЛЕНОЙ ЛЕМКОВИНЫ

выбір, редакция, вступ

ПЕТРО ТРОХАНОВСКІЙ

PANTEON ZIELONEJ ŁEMKOWYNY

wybór, redakcja, wstęp

PIOTR TROCHANOWSKI

ГОРЛИЦІ – 2008 – GORLICE

Пантеон Зеленой Лемковины. То не Пантеон, пред яким єм стоял свого часу в Парыжы, якій придавил мя до бруку силом монументу, якій – внутрі, зберіганым богатством прикликал до покірности гордого Лемка. Та колиси-м повіл: *Малый нарід має малы можливости істнуваня, але прагніня вільности має рівне великому народови*. Пантеон Зеленой Лемковины, то – в сенсі абстракційно-фізичным – лем небо над земличком рідном, в яким царствуют ци воєтят ся душы вшитых наших вельких, то – в духовым сенсі – зберігана о них памят.

В єдным і другим сенсі пантеон Лемковины істнувал од товды, кед предок наш усвідомил сой ціну Вітчизны, ей минулого, але будувати писаным, друкуваным словом святыню памяти о тых што одышли взял ся, бодай перший – аж початком ХХ столітя, др Теофіль Курилло. Пак „уж пішло”, і на просторі років явило ся вельо прац, што все сьмільше і шырше представляли люди заслуженых для Лемковины, презентували їх діло.

Нынішній *Пантеон Зеленой Лемковины* є наступном пробом збережыня памяти. Дакус інчом як інчы. Бо в формі „піюлі”, в формі чысто популярній, для шырокого кругу. І о кілко од той страны виданя не є з роду тых, котры стоят величезного труда, сам выбір окремых персонажів не был справом нияк легком. Важыти треба было і розумом, і серцьом. Треба было здецидувати ся: што є важнійше, ци дана особа прославила Лемковину во шыршым сьвіті уж через саме місце народжыня, походжыня, не лишаючы з ней вельо для себе, ци тіж – остаючы маленьком для сьвіта – зберегла в самій собі вельку любов до ней і вчынила вельо для ней, в выхідній мысли – лем для ней.

При тым границу таку нелегко провести, бо не każde з тых, што одышло давно ци барз давно – засідаюче на высокых місцях, перебуваюче часто серед чужоплемінців (адже для неєдного велького Лемковина была обьєктывні за кісна, ступін рідного порога обьєктывні за узка) – выповідало ся зо своїх туг для потомных, для роду свого. ...І ту припомнул ся мі верш велького Поляка, Папы Йоана Павла II, *До сосенкы*. Не каждому пришло ся лишыти таку перлинку, таку величезну мініатурку, котра бесідує о тым як годно ся цнути за вітчизном і яким далеком, хоц в блеску славы-хвалы, може быти чужий сьвіт. Неєден з наших так тужыл, хоц бы лем Митрополита Йосиф Сембратович (номен омен, в Римі, та вельо барже іщы „обьєктывні” вымушено).

Тому, што робил выбір до Пантеону Зеленой Лемковины, неєден ачий задаст по тихы (може і голосно) зьвіданя: чом нашол ся в Пантеоні сес, а не нашол тамтот. Лишаючы уж технічны справы – о яких речу малым словом на самым кінци – фактычні даний выбір годен ся явити як суб'єктывний. І ніт што барз боронити ся пред таким зьвіданьом. Никому хто што-небуд выберат, не даст ся, аж і при найліпшій воли, втечы од суб'єктывізму.

Сподівати ся мож тіж глядана в покладинах інчых як суб'єктывізм рації поміщяня в Пантеоні персонажів найдавнішых, таких як: Князь Лаборец, Хорват Анонім, Митуса ци Петро Петуня. Повім раз: неєден легендарний герой з минулого вельох народів (же обыйдеме ся без примірів) стал ся історичным. І два: Пантеон то не креуваны рації істориків (котры часто-густо собі противоречат), а одчутя, переконаня, а з того і памят потомных, роду, народу. Для векшыны польскых дошлідників Білы Хорваты то не предкы Лемків, для українскых векшыном – уж ближе тым першым до тых другых. Нам – єдны і другы сут тым самым. І то є акуратні – Пантеон. Серце, што в нас бие, кров, што тече в нас.

Пантеон Зеленой Лемковины то Пантеон пілнічної Лемковины. Полудньовий схыл Бескіда, богатший зрештом, є репрезентуваний лем символічні, лем жебы вказати духовий звязок обох стран.

Окріслено тіж границу часу. До Пантеону ввошли лем тоты, котры діяли цілістю жытя, а бодай вельком його частю іщы коли Лемковина была заправды живозелена, то є пред часом выгнаня – подійом, котра обернула горізнач наш малий велькій сьвіт. Люди, котры добрі уж засідили ся в небі – майме надію.

А коли бесіда о небі – не брано до увагы святих (як Св. Мойсей Угрин з XI ст. ци Св. Алексий [Товт] і Свмч. Максим XIX / XX ст.), хоц іх жытя мало значучий вплив на нашу історию. Іх памят, трактувану в інчых категориях, достаточні сохрания Церков.

І, на конец – обіцяны „технічны” справы, котры в значучій мірі вязали руки. Был зголошений через Клюб Патріотів Лемковины проект до реалізації, в яком окріслено выразно обьем і термін виданя. В єдным і другим – шувні заскоченому авторови той роботы – треба ся было змістити. Як? То уж было його справом. Так ся тіж і стало.

Вірю, же о даякій час, при добрых – майме надію – обставинах, выйде наступне виданя Пантеону. З тыма давныма, што не змістили ся ту. Пак і з тыма, што служыли окаліченій уж Лемковині.

Panteon Zielonej Łemkowyny. To nie Panteon, przed którym stałem swego czasu w Paryżu, który przybił mnie do bruku swoim ogromem, który – wewnątrz, poprzez mieszczące się w nim bogactwo przywołał do pokory dumnego Łemka. Niegdyś jednak powiedziałem: *Mały naród ma małe możliwości istnienia, ale pragnienie wolności ma równe wielkiemu narodowi*. Panteon Zielonej Łemkowyny, to – w sensie abstrakcyjno-fizycznym – tylko niebo nad ziemią ojczystą, w którym triumfują czy niepokoją się dusze wszystkich naszych wielkich, to – w sensie duchowym – zachowywana o nich pamięć.

W jednym i drugim sensie panteon Łemkowyny istniał od wtedy, gdy przodek nasz uświadomił sobie wartość Ojczyzny, jej przeszłości, jednakże do budowania słowem pisanym, drukowanym świątyni pamięci wziął się, bodaj pierwszy – aż na początku XX wieku, dr Teofil Kuryłło. Później „już poszło”, i na przestrzeni lat pojawiło się wiele prac, które wciąż śmiej i szerzej przedstawiały ludzi zasłużonych dla Łemkowyny, prezentowały ich dokonania.

Niniejszy *Panteon Zielonej Łemkowyny* jest następna próbą zachowania pamięci. Trochę inną od innych. Bo w formie „pigułki”, w formie popularnej, dla szerokiego kręgu. I o ile od tej strony wydanie niniejsze nie jest z rodzaju tych, które kosztują ogromnej pracy, sam wybór poszczególnych postaci nie był wcale sprawą łatwą. Ważyć trzeba było i rozumem, i sercem. Trzeba było zdecydować się: co jest ważniejsze, czy dana postać wyniosła Łemkowynę ku szerokiemu światu już poprzez samo miejsce urodzenia, pochodzenia, nie pozostawiając z niej wiele dla siebie, czy też – pozostając maluczką dla świata zachowała w samej sobie wielką miłość do niej i uczyniła dla niej wiele, w zamierzeniach – dla niej tylko.

Granice taką nie jest łatwo wymierzyć, bo nie każde z tych, które odeszło dawno czy bardzo dawno – dzierżące wysokie stanowisko, przebywające często pośród obcoplemiennych (wszkie dla niejednego wielkiego Łemkowyna była obiektywnie za ciasna, stopień ojczystego progu obiektywnie za wąski) – wypowiadało się przed potomnymi ze swoich tęsknot. ...I tu przypomnieli mi się wiersz wielkiego Polaka, Papieża Jana Pawła II, *Do sosenki*. Nie każdemu sądonym było pozostawić po sobie taką perełkę, taką ogromną miniaturkę, która mówi o tym jak można tęsknić za ojczyzną i jakim dalekim, chociaż i w blasku sławy-chwały, może być obcy świat. Niejeden z naszych tak tęsknił, chociażby Metropolita Josyf Sembratowycz (nomen omen, w Rzymie, lecz o wiele bardziej jeszcze „obiektywnie” wymuszenie).

Temu, kto robił wybór do Panteonu Zielonej Łemkowyny, niejedną zapewne zada po cichu (może i głośno) pytanie: czemu znalazł się w Panteonie ten, a nie znalazł tamten. Pozostawiając już sprawy techniczne – o których powiem krótko na końcu – faktycznie dany wybór może się jawić jako subiektywny. I nie ma sensu bronić się przed takim pytaniem. Nikomu, kto cokolwiek wybiera, nie da się, nawet przy najlepszej woli, uciec od subiektywizmu.

Spodziewać się można również szukania w pokładach innych niż subiektywizm umieszczenia w Panteonie postaci najdawniejszych, takich jak: Książę Łaborec, Chorwat Anonim, Mytusa czy Petro Petunia. I tu, po pierwsze: niejedną legendarny bohater z przeszłości wielu narodów (dając już sobie przykłady) stał się historycznym. Po drugie: Panteon to nie kreowane racje historyków (którzy często w tej samej sprawie mają zupełnie odmienne stanowiska), a odczucia, przekonania, a przez to i pamięć potomnych, rodu, narodu. Dla większości polskich badaczy Biali Chorwaci to nie przodkowie Łemków, dla ukraińskich w większości – już bliżej tym pierwszym do tych drugich. Dla nas – jedni i drudzy są tożsami. I to jest właśnie – Panteon. Serce, które w nas bije, krew, która w nas płynie.

Panteon Zielonej Łemkowyny to panteon północnej Łemkowyny. Południowy skłon Beskidu, bogatszy zresztą, jest reprezentowany tylko symbolicznie, dla podkreślenia duchowego związku obu stron.

Określono też granicę czasu. Do Panteonu weszli tylko ci, którzy działali całością życia, a bodaj znaczącą jego częścią jeszcze wtedy, gdy Łemkowyna była rzeczywiście żywo-zielona, to znaczy przed czasem wygnania – wydarzeniem, które zupełnie odwróciło nasz mały wielki świat. Ludzi, którzy dobrze już zasiedzieli się w niebie – miejmy nadzieję.

A jeśli mowa o niebie – nie brano pod uwagę świętych (jak Św. Mojsey Uhryn z XI w. czy Św. Ałeksyj [Towt] i Św. Maksym [XIX / XX w.]), chociaż ich życie miało znaczący wpływ na naszą historię. Ich Pamięć, traktowaną w innych kategoriach, dostatecznie czci Cerkiew.

I, kończąc – wspomniane „techniczne” sprawy, które w znaczącej mierze wiązały ręce. Mianowicie, Klub Patriotów Łemkowszczyzny zgłosił do realizacji projekt, w którym określono objętość i termin wydania. W jednym i drugim – wyraźnie zaskoczonemu autorowi tej pracy – trzeba było zmieścić się. Jak? To już było jego sprawą. Tak się też i stało.

Wierzę, że za jakiś czas, przy dobrych – miejmy nadzieję – „układach”, pojawi się następne wydanie Panteonu. Z dawnymi, którzy nie zmieścili się w niniejszym. Również z tymi, którzy służyli okaleczonej już Łemkowynie.

КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦ (вм. 896 р.)

Легендарний князь Білих Хорватів, споминаний в літописи *Gesta Hungarorum* (XII ст.). В 896 р. звів він битву з Мадярами над рікою Свіржавом, де поляг, а ріку названо його іменом – Лаборец (поріччя Тиси). Поголос тамтих подій став ся інспіраційом для вельох русиньських творців XIX-XX століть (А. Гомічков, А. Кралицкій, Є. Фенцик, І. Сильвай, М. Підгірянкя). Князь Лаборец являть ся тіж в сучасній творчості (грана через Театр А. Духновича драматизувана легенда для діти *Стріберный Потічок*

Василя Турока-Гетеша і тіж інсценізуваны – драма *Сон Білого Хорвата* та історичий образ *Сонце сходить і заходить* Петра Мурянки). Автор ілюстрації: В. Скакандій.

KSIĄŻĘ LABOREC (zm. 896 r)

Legendarny książę Białych Chorwatów, wspomniany w kronice *Gesta Hungarorum* (XII w.). W 896 r. stoczył bitwę z Madziarami nad rzeką Swirżawą, gdzie zginął, a rzekę nazwano jego imieniem – Laborec (zlewisko Cisy). Echo tamtych wydarzeń stało się inspiracją dla wielu rusińskich pisarzy XIX-XX wieków (A.Homiczkow, A.Krałyckij, J.Fencyk, I.Sylwaj, M.Pidhirianka). Książę Laborec występuje też we współczesnej twórczości (grana przez Teatr A.Duchnowycza dramatyzowana legenda dla dzieci *Srebrny Potoczek* i, również inscenizowane, – dramat *Sen Białego Chorwata* i historyczny obraz *Słońce wschodzi i zachodzi* Petra Murianki). Autor ilustracji: W. Skakandij.

Князь Лаборец

(выімок повісти)

Двери отворили ся, радці вступили і заяли місця свої. О хвильку надышол і Лаборец з двором і усіа на свій трон.

Князь підняа річ:

— Жураты, крайники і всі полководці! Князь ваш бесідуе до вас! Знамо вам, ож Половці* пред дверми. Вы чули уже, што то дикары зо шыроких піль азийских, не могучы противостояти Монголам, мечут ся тепер на наш край. Приближуют ся уже ку границям, несут меч і оковы. Што вам ся любит, выбирайте!

На слова тоты князя встал Драгутин журат, найстарший віком, і промовил тако:

— Великій княже! Дармо нам выбрати меч, мы силов і числом слабы; завяжме з ним союз: заміст ярма, буде мир.

— Нияко мир, буде рабство! — озвал ся Славолюб. — Безкорысний та стыдний ест мир нам, християнам, з поганином. Буди так, содружыме ся союзом, товды поведе нас Альмус на нашу братію християньску, будеме проливати рідну кров славяньску на корыст Половців, а на погыбіль нам самым. Половці не сами ідут, іде за нима множество Русів. Война! Война!

— Власні позад того, ож і Русы ідут з нима, пристойно ли буде нам обік Половців – і руску, славяньску кров проливати?!

— Русы пристанут до нас, – покріпиме ся і помножыме, побідиме Половців! — одразил Славолюб.

— Побідиме, — причынил дорікаюче слово Драгутин. — Побідиме, так як побідил Олег Кыівскій!

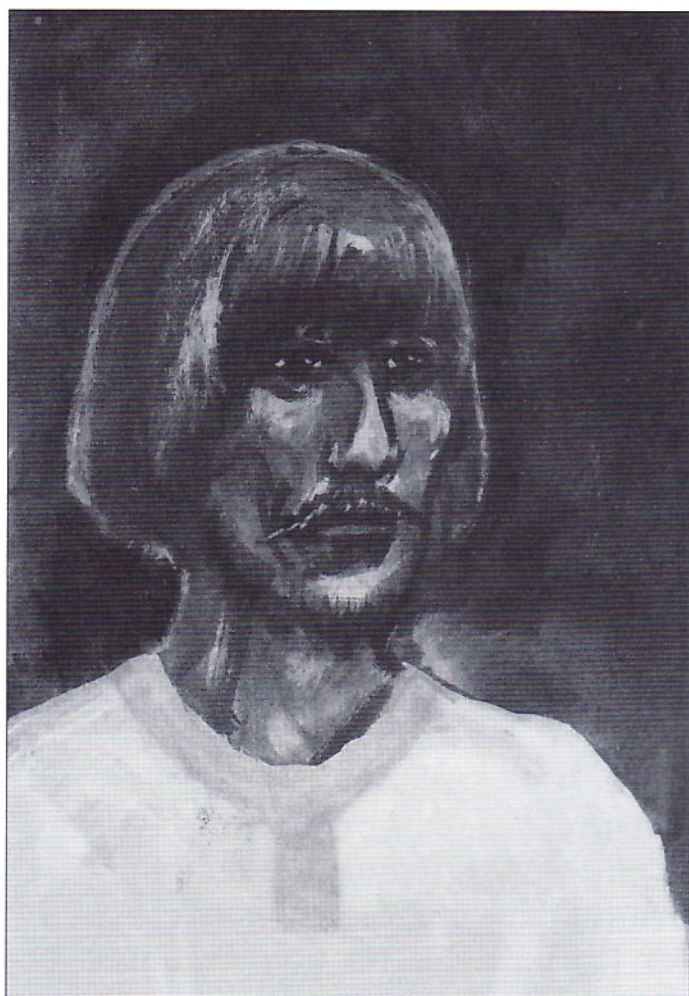
Славолюб замолк на хвильку; радці понурили головы і задумали ся глубоко.

Підняа голос жартібливий Властич:

— Цур та пек поганинови! (...) Ой, погане, погане! Смутком быс ся опоясал, недольом быс ся приоділ, нещестя быс сой постелил та бідом ся прикрыл.

(Анатолий Кралицкій, 1835-1894)

* Половцями называли в тот час на Руси Мадярів (увага автора)

ХОРВАТ АНОНИМ (II пол. XII ст.)

Автор пісні „А там на лугах”, опублікуваної першораз в виданні „Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете”, Москва, 1864, т. I, с. 57. Час виникнення пісні окреслять на другу половину XII століття з огляду на вміщені в ній культурові односины, медже інчим подібны до климату славного „Слова о Ігорьовым поході”. Імя автора в виді Хорват Анонім вводить ся до хоснуваня першораз в нынішнім

выданію, што – думам – в лемківських реаліях не числене буде за гріх; остаточні, дайме на то, Галля Аноніма тіж хтоси колиси першораз так назвал.

CHORWAT ANONIM (II połowa XII w.)

Autor pieśni „A tam na łuhach” (A tam na łągach), opublikowanej po raz pierwszy w wydaniu „Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете”, Москва, 1864, т. I, с. 57. Czas powstania pieśni określa się na drugą połowę XII wieku ze względu na zawarte w niej kulturowe uwarunkowania, podobne do klimatu sławnego „Słowa o pochodzie Igora”. Imię autora w postaci Chorwat Anonim wprowadza się do obiegu po raz pierwszy w niniejszym wydaniu, co – sędzę – w realiach łemkowskich nie będzie poczytane za grzech; ostatecznie, dajmy na to, Galla Anonima również ktoś kiedyś tak nazwał po raz pierwszy.

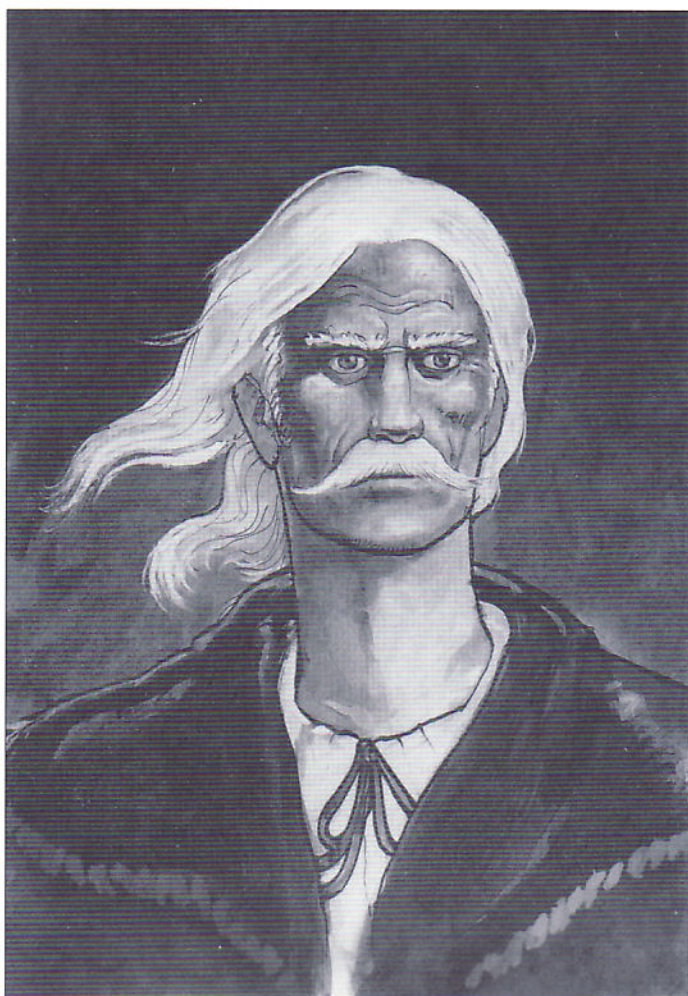
А там на лугах

А там на лугах, на барз шыроких,
там же мі горит терновий огник.
Кол' огня ходит шырокій танец,
а в танци ходит княгня Іванко.
Сам молод, ей, сам молод,
сам молодежкій на коничейку,
сам молод...

На головойці сокола носит,
в правій ручейці коничка водит,
в лівій ручейці гусевкы носит.
Нихто не виділ, лем панскы слузі;
скоро ввиділи, пану доповіли:
„Ой, ідте, ідте, Іванка звяжте,
Іванка звяжте, ту го приведте.
Соколойка пустте до сокілниці,*
гусевкы шмарьте до гусевниці,
коничка вставте до кінничейкы,
Іванка всадте до темничейкы!”
Соколик квілит, головойкы хоче;
гусевкы граут, Іванка споминаут;
коничок гребе, до поля хоче;
Іванко плаче, до милейкой хоче...

* - комірка, де тримали соколів для полювань.

Текст взято з тыжденника „Наше Слово” (Нр 51, 21 XII 1958, *Лемківська пісня з XII ст.*, автор „Клим”). Ту подає ся го з деяком языковом (граматычном) реконструкциом, понеже в „Нашым Слові” была она видимо зукраїнізувана (на примір – хоснуваня буквы „і”, апострофу в розділюючых позициях, што абсолютні не могло выступувати в першоджерелі: „Чтения в Императорском обществе истории...”). Зроблено ту тіж малу реконструкцию порядку тексту – припів *Сам молод, ей, сам молод...* (котрий в оргіналі міг ся повторювати) перенесено зза другой поза четверту лєнійку, бо односит він ся радше до *Іванка*, а не до *тернового огника*. Таки реконструкції сут оправданы; зробил того м.ін. Іван Франко в нашій пісні з XVI ст., *Штефан Воевода*.

МИТУСА (I пол. XIII ст.)

Бард спомнений під 1241 роком в Галицко-Волинській літописи, де м.ін. пише ся: *Словутного півца Митусу, древле за гордость не восхотівша служити князю Данилу, акы связаного приведоша*. Іван Красовскій є думкы, же походил він з Лемковины, носил імено Митро (здрібніле: Митрусьо). Барз сугестивном є тіж ситуація в якій видит Митусу літописец, а то – опозиція в однесіню до князя Данилы. Як по совітськым кривліню історії судят аж і деякы сучасны українськы

дошлідники – в опозиції до пануючой в Галиччині руской династії была акуратні аж до половини XIII столітя білохорватска еліта.

MYTUSA (I poł. XIII wieku)

Bard wspomniany pod rokiem 1241 w Kronice Halicko-Wołyńskiej, gdzie czytamy m.in.: *Sławnego piewcę Mytusę, który niegdyś przez hardość nie chciał służyć u księcia Daniły, ograbionego przyprowadzili, jako więźnia*. Iwan Krasowski sądzi, że pochodził on z Łemkowyny, nosił imię Mytro (zdrobniale – Mytrusio). Bardzo sugestywną jest również sytuacja w jakiej widzi Mytusę kronikarz, a mianowicie – opozycja względem księcia Daniły. Jak po sowieckim wykrzywianiu historii sądzą niektórzy, nawet ukraińscy badacze – w opozycji do panującej w Księstwie Halicko-Wołyńskim ruskiej dynastii była właśnie aż do połowy XIII wieku białochorwacka elita.

Півець Митуса

- Дівча I: ...Ааа, а мусиме іщы зіля до свячыня назберати. Мама бы мі дали, кед бым забыла!
- Дівча II: Назбераме, позерай – іщы сонечко високо.
- Дівча I: Високо, але знаш, же гу вечеру, кед ся квітя до купочки стулят, не вільно го уж рвати.
- Дівча II: Та знам, але кед за скоро назбераш, та зіприє.
- Дівча III: А тото не зіприє?
- Дівча IV: Як будеш, гарді, рівніцько єдно гу дугому прикладала, та ся долго втримат. А тамто, до свячыня...
- Дівча III: Што - тамто? Чом не кінчыш?
- Дівча IV: Діждий, най привию... Тамто до каміннячка зложыш. Што, не мате дома каміннячків?
- Дівча III: Яка ся мі богачка нашла!.. Маме, але нянько на мед побрали. Знаш же в нас гостина буде.
- Дівча I: Для того діда, што одкальси зо сьвітів придрында?
- Дівча III: Сьмійте ся, сьмійте! Аж і отчейко духовний до нас придут, послухати славного півця Митусы.
- Дівча II: Митуса, Митуса! Яке чудне імя!
- Дівча III: Нянько гварили, же давно, як іщы ту в нас жыл, звали го Митрусьо.
- Дівча I: То він з нашої веси?
- Дівча III: А одкале має быти, кед він наш правдивий дідо!
- Дівча IV: Та чом вас лишы?
- Дівча III: Не лишы, лем го владыка до Перемышля просили, бо од молодости прекрасно сьпівал.
- Дівча II: А де тото Перемышля?
- Дівча III: Не Перемышля, а Перемышль! Там владыка в такій о, як тота гора, величезній церкви служыт. І такій великій двір має, як сам князь Данило... Та зрештом, дідо і при дворі князя Данилы півцём мусіа быти...
- Дівча IV: А тот... тот дідо...
- Дівча III: Митуса.
- Дівча IV: Но, Митуса... Што він такє чудне мал без плечо превішене? З такыма мотузочками на тым чудным.
- Дівча III: Не мотузочки, лем струны, понатіганы на гуслі...

(Петро Мусянка, выімок з історичного образу *Сонце сходит і заходить*)

ПЕТРО ПЕТУНЯ (2 п. XIII в. – по 1321)

В мадярській історіографії виступає як Pető Péter. Магнат, якого русинська романтична література вивнесла на народного героя. В час меджекоролів на Уграх (1301-1321) виступив проти претендента, сторонника папи – Карла Роберта, в коаліції м.ін. з славним Матушом Чаком. По падінню повстання в 1319 році і смерті того останнього, виступив раз іще проти королюви. Глядал союзника в галицьким князю Юрию, але тот, занятий своїма проблемами, не міг му помочы.

1321 рока войска Петуні были розбиты, а його добра конфіскуваны. Петуня – як Русин виступає в знаній епопеї Людовіта Штура *Матвій з Тренчына* (Matusz z Trenčína).

PETRO PETUNIA (2 poł. XIII w. – po 1321 r.)

W węgierskiej historiografii występuje jako Pető Péter. Magnat, którego rusińska romantyczna literatura wyniosła na bohatera narodowego. W okresie bezkrólewia na Węgrzech (1301-1321) wystąpił przeciwko pretendentowi, stronnikowi papieża – Karolowi Robertowi, w koalicji m.in. ze sławnym Matuszem Czakiem. Po upadku powstania w 1319 r. i śmierci tego ostatniego, powstał jeszcze raz przeciwko królowi. Szukał sojusznika w halickim księciu Jerzym, ale ten, zajęty swoimi problemami, nie mógł mu pomóc. W 1321 r. wojska Petunia zostały rozbite, a jego dobra skonfiskowane. Petunia – jako Rusin występuje w eposie L'udovita Štura *Matusz z Trenčína*.

Матвій з Тренчына

(вви́мок)

Матвій з Тренчына г' просторам позерат:
што, як ся водит, способит до війны,
натуру його горі носить, вера —
він любить борбу, гнеска він спокійний.
Стоят гын долов, в Будині дружыны,
І горі стоят — в підградю Тренчына.

Одтале послы женут безпрестанно
і несут бодры мысли Матвійовы,
на вірніст кленут ся по ближніх странах —
тоты од Кошыц, гевсы од Прешова;
ідут аж послы до Русинів краю,
там союзників надійных глядают.

Петро Петрович, жупан на Бречтані,
дружбу му свою офірує щыро,
рече — же нарід русиньскій повстане,
же в Матвійову добру зьвізду вірит,
што і він нерад служыт Угринови
і волю нести вітчызні готовий.

Матвій з корольом ческым тыж ся збратаł,
стамале поміч надійна ся ближыт,
еден другому вірит до затраты
і нич на сьвіті уж іх не поріжнит.
І схід і захід при Матвію стане,
уж во сто градусів він опоясаний.

В краю го слухат вірне духовенство,
таінства може дале принимати,
монах зо Скалкы, Штефан, годен нести
послугы свої, клятві одпір дати;
на папску клятву, клятвом одповідат,
тамтій для вітру діяти ся приде.

Зо словацкого перевьюл Петро Мурынка

СВЯТОПОЛК ФІОЛЬ (бл. 1450 – 1526)

Выдавец – друкар. Вродил ся в Нойштадт во Франконіі. Заложыл в Кракові друкарню і на зламí 90-ых років XV ст. выдал 4 богослужебны... церковно-славянскы книги. Вчени сперают ся – одкале Німец міг мати такы заінтэресуваня. Деякы, смотрячы на його нияк не німецке імя і назвіско, видят го Русином, аж і Лемком з походжыня. В Ёсифиньскых кадастрах XVIII ст. назвіско Филь (Fil) выступуе во 13 селах Лемковины, од Злоцкого по Тарнавку. Абстрагуючы од родоводу

треба повісти, же його, першы друкуваны в церковно-славянскым языку книги (заховали ся м.ін. в Мукачівскым монастырі), маюць не-оцінену ціну. Вмер... в Левочы, з оной страны Бескіда.

SZWAJPOLT (ŚWIĘTOPEŁK) FIOL (ok. 1450 – 1526)

Wydawca – drukarz. Urodził się w Neustadt we Frankonii. Założył w Krakowie drukarnię i na przełomie 90. lat XV w. wydał 4 księgi liturgiczne w języku... cerkiewnosłowiańskim. Badacze wiodą spór – skąd Niemiec mógł mieć takie zainteresowania. Niektórzy, patrząc na jego zupełnie nie niemieckie imię i nazwisko, widzą go Rusinem, a nawet Łemkiem z pochodzenia. W Józefińskich katastrach XVIII w. nazwisko Fil występuje w 13 wsiach Łemkowszczyzny, od Złockiego po Tarnawkę. Abstrahując od rodowodu trzeba powiedzieć, że jego, pierwsze drukowane w cerkiewnosłowiańskim języku księgi (zachowały się m.in. w monasterze Muka-czowskim), mają wartość nieocenioną. Zmarł... w Lewoczy.

ПАВЕЛ РУСИН (1470 – 1517)

Поета, гуманіста. Вродил ся в Кросні. Студіювал на університеті в Грейвальді в Померанії і в Краківській Академії, де пак выклада- дал літературу клясычну. Дорогу до Collegium Maius, яка была і дорогом до вершин карьеры, загоро- дило му неприняття рим- ского священства. Прото і так был в контакті з шы- рокым кругом вчених то- гочасной Европы. В 1509 р. выдал во Відни велику збірку верши (пісні, елегії, гимны). Творил по лати- ні, такім был час. Переріс границі своей малой от- чизны.

Його творчіст належит культурі рускій (лемківській), поль- скій, як і сьвітовій, хоц... історик літературы Антоніна Єліч пише о ним: *[U]ważał się za Rusina i podpisywał Paulus Ruthenus.*

PAWEŁ RUSYN (1470 – 1517)

Poeta, humanista. Urodził się w Krośnie. Studiował na Uniwersytecie w Greiwald, w Pomeranii i na Akademii Krakowskiej, gdzie później wykładał literaturę klasyczną. Drogę do Collegium Maius, jaka była też drogą do szczytów kariery, zagrodziło mu nieprzyjęcie rzymskiego kapłaństwa. Miał jednak kontakty z szerokim kręgiem uczonych we współ- czesnej mu Europie. W 1509 r. wydał we Wiedniu wielki zbiór wierszy (pieśni, elegie, hymny). Pisał po łacinie, taki był czas. Przerósł granice swo- jej małej ojczyzny. Jego twórczość należy do kultury ruskiej (łemkow- skiej), polskiej, jak i światowej, chociaż... historyk literatury Antonina Jelicz pisze o nim: *[U]ważał się za Rusina i podpisywał Paulus Ruthenus.*

ПАВЕЛ РУСИН

Похвала поезиї

Ясний богів дар, поетичне слово,
Іх селеній плід, бесідливий, сладкій,
Нибы девят сфер – звучыт над престолом
Вышнім, небесным.

О післанцю муз недаремно гварят,
Што натхнений він іскром божественном,
Што досігат зьвізд, над преділом земным
Крыла простершы.

(...)

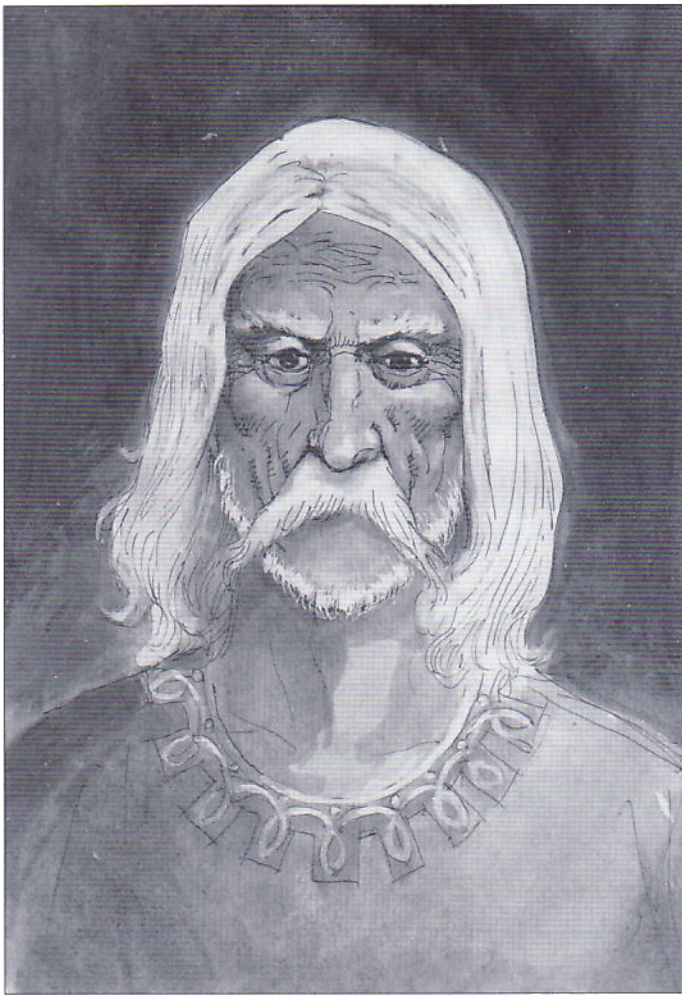
Жыє сьпівців рід, променистых сердец
Вінценосний хор; імен іх великих
На звиточку тым вшыткых бы не скликал
Стильос мій скромний.

Покаль ясний Феб од просторів Сходу
Жене повіз свій до Іберів земель,
Покаль нибы серп, ци колесом ходит
В небі місячок,

Покаль вяже мир елементы сьвіта,
Покаль землі твердь в своїх меджах крайніх
Чує плескіт фаль, вшытка оповита
Зрачным ефіром, –

Все уж з уст до уст ішла буде сьвітом
Вірна слава іх, непідвладна смерти,
Пісня, тот іх дар, вічно буде квітла
Людям в одну.

Злемківщыл Петро Мурянка

НИКОДИМ (середина XVI ст.)

Автор першого запису лемківського верша-пісні, утвореного в періоді виникнення, при чым істніє розбіжність судів – чи створил го сам, чи лем записал. Так чи інакше, медже 1550. а 1570. роками вышла спід його руки балада „Штефан Воевода”, котру выдатний чеській вчений, Ян Благослав, заінтересований *славянським діалектом пісні*, влучыл до своей „Ческой граматыкы”, завдякы чому заховала ся она для потомных. Вчениы од шувного часу ведут тіж спір чи місцьом

проживання Никодима было місто Венеция в Італії, чи тіж село близько Бардийова, о такій же назві – яком є сигнувана пісня. Ближших біографічних даных неє.

NYKODYM /NIKODEM/ (połowa XVI w.)

Autor pierwszego zapisu łemkowskiego wiersza-pieśni, utrwalonego w dobie jego powstania, przy czym istnieje rozbieżność sądów – czy stworzył go sam, czy tylko zapisał. Tak czy inaczej, pomiędzy latami 1550 a 1570 wyszła spod jego ręki ballada „Sztefan Wojewoda”, którą wybitny czeski uczony Jan Blahoslav, zainteresowany *słowiańskim dialektem pieśni*, włączył do swojej „Czeskiej gramatyki”, dzięki czemu zachowała się ona dla potomnych. Uczeni od dłuższego czasu wiodą też spór czy miejscem zamieszkania Nykodyma było miasto Wenecja we Włoszech, czy też wieś koło Bardejowa, o takiej samej nazwie – którą jest sygnowana pieśń. Blizszych danych biograficznych brak.

НИКОДИМ

Штефан воєвода

Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?
На версі Дунаю три роти ту стою*.
Первша рота турецка,
Друга рота татарска,
Третя рота турецка.
В турецкі-м роті, шаблями шермую
В тарські-м роті стрілками стріляю,
В волоскі-м роті, Штефан воєвода.
В Штефанові роті дівониця плачет
И плачучы повідала:
Штефане, Штефане, Штефан воєвода!
Альбо ме пуйми, альбо ме лиши.
А што ми речет Штефан воєвода?
Красна дівонице, пуймил бых те,
Дівонько, неровнай ми єс,
Лишыл бых те, миленька ми єс.
Што му рекла дівонька:
Пусти ме, Штефане,
Скочу я в Дунай, в Дунай глубокий,
А хто ме доплынет, его я буду.
Нихто не доплынул красну дівоньку,
Доплынул дівоньку Штефан воєвода.
И взял дівоньку за білу йї ручку:
Дівонько, душенько, миленька ми будеш.

* стою, в значыню – стоять;
так само дале – шермуют, стіляют.

Увага: Окремы видання подають ріжны редакції твору.
Порівнай н.п. – М. Микитась, О. Рудловчак, *Поети
Закарпаття* і О.В. Мишанич, *На Верховині* (см. література)

ПИСАРЕ З ОДРЕХОВЫ (1549 – 1691)

Пару поколінь громдских писарів Одреховы на східній Лемковині, якы лишыли по собі незмірні цінну книгу „Акты села Одреховы”, цінну так од стороны сучасных ім правных обгрунтувань, родинных і суспільных взаємин, як тіж од стороны лексичного матеріалу. Язык книги – то живий вариянт східньо-лемківської бесіди, з деякыма граматычныма церковно-славянськими (видочны сут тіж, особливі в пізнійших документах, польскы впливы).

Же книга сельского самоурядування з Одреховы, щесливі збережена, не была едином на Лемковині свідчат запискы в джерелі „Księga sądowa kresu klimkowskiego” (см. джерела). Там то (під роком 1637, док. 417 і 418) сут аднотации: „Wypis z zapisu ksiąg unowickich po rusku pisanych”. Значыт – не лем в Одрехові ведены были по рускы книги, котры нормували штоденне жытя Руснаків. Кед были они в Новици – в самым серци гір – чом їх мало не быти в векшых осередках по цілій Лемковині? Значыт – аж товды, коли на Лемковину зачала входити державна адміністрація, повело ся вывести з хоснування наш язык в так автономічній сфері.

PISARZE Z ODRZECHOWEJ (1549 – 1691)

Kilka pokoleń pisarzy gminnych Odrzechowej na wschodniej Łemkowszczyźnie, którzy pozostawili po sobie niezmiernie cenną księgę „Akta wsi Odrzechowa”, cenną tak od strony współczesnych im prawnych uwarunkowań, rodzinnych i społecznych stosunków, jak też od strony materiału leksykalnego. Język księgi – to żywy wariant wschodnio-łemkowskiej mowy, z pewnymi gramatycznymi cerkiewno-słowianizмами (widoczne są też, szczególnie w późniejszych dokumentach, wpływy polskie).

Że księga wiejskiego samorządu z Odrzechowej, szczęśliwie zachowana, nie była jedyną tego typu na Łemkowszczyźnie, świadczą zapiski w „Księdze sądowej kresu klimkowskiego”. Tam to (pod rokiem 1637, dok. 417 i 418) są adnotacje: „Wypis z zapisu ksiąg unowickich po rusku pisanych”. Znaczy się – nie tylko w Odrzechowej prowadzone były po rusku księgi, które normowały życie codzienne Rusnaków. Jeśli były one w Nowicy – w samym sercu gór – czemu ich miało nie być w większych ośrodkach na całej Łemkowszczyźnie? To znaczy – aż wtedy, gdy na Łemkowszczyznę zaczęła wchodzić administracja państwowa, udało się wyprowadzić z użytku język miejscowy w tak autonomicznej sferze.

Акты села Одреховы

Документ 2, рік 1549

Стало ся есть пред осадцоу одреховским, пред паном Галком и пред присяжники, ставши Иван Глоденскийи доброволне зознал то, иже он продал ролю свою Грицеви сынови Брынциному за 40 злот. и за 6 злотых доброволне, без жадног(о) примоушиня, и то зознал при остатних пінязех, иже ся ємоу соуполная заплата станоула. И вирекл ся зо вшитког(о), оддаюючи діти свої и вшиткы потомкы и запи-соу(ю)чи ся боронити тог(о) Гриця сына Брынцина грошем своим, еслибы кто имал ємоу в том покои не давати. Де при том были присяжници: Коузма Федарко, Яцко Голдыш, Иван Камба и тыж соусіде их – Мацко Петрикоув, Филип Копиноув, Васко Ключкоув, Федоур Камбянчин, Олекса Занчя, Гриц Верніичя, Гриц Цоуприкоув и иных людїи не мало. Діяло ся рок(а) 1549.

Документ Нр 19, рік 1576

Рок(а) бож(ого) 1576

Я, Стец з Репяди презвищем Ланевя зезнавам иж єм взял пред оурядом одреховским пред паном Грицком осад-цу одреховским од Давыда Кавкы свата своєг(о) чяст не-божкы дівкы своєї волы два, коров три, гусїи пятеро, свинїи двоє, сукню оболочистую муравскую (з)о(...)тую, тыж мурав-скую. Сорочок 5 женских шитых, полотна валок в котрум 3 сорочки женскїи, в другом валку 9 приміток, в третом вал-ку 3 примітки, чехлик, два купні поволокы, 3 подушчяні, четвертая з великої перыны, обрус єдын, рубькы 2, рантух єдин, заголовкы 3, перина єдна. То вшитко тен истый Стец, або діти єг(о) будут повинни доховати сироті а внуці Стеце-вуи Анні аж до зросту єї и туи сироті вноці (!) Стецевуи будут повинни вшитко в цілости оддати од мала до велика зе всім на все.

Увагы: Дифтонг „оу” (церк.-слав.) чытай як „у”; церковно-сла-вянскій запис цифр (буквами) заступлено арабским; поминено твердый знак по согласных.

ВАСИЛЬ ЧЕПЕЦ (бл. 1610 – по 1651)

Найбарже знаний, попри Андрию Савці і Василю Баюсі, лемківській збійник. Вродил ся Грибові, в родині жака. Збійникувал такой двадцет років (!), што в тым „фаху” явило ся еве-нементом. В його дружыні (за документом з 1639 рока) находили ся люде з обох стран Бескіда, аж і з місцевости оддаленых од себе о сто кільометрів. Был емісарийом Богдана Хмельницкого, брал участ враз зо Савком в повстаню Косткы Наперского. Нашол місце в польській літературі. Ян Каспровіч

взял го до свого твору *Бунт Наперского*. Станіслав Нендза-Кубінець писал: *Połączyły się drużyny i Sawki i Czepca // Idzie groźny hyr w okolicy, mdleją panom serca.*

WASYL CZEPEC (ok. 1610 – po 1651)

Najbardziej znany, obok Andryja Sawki i Wasyla Bajusa, łemkowski zbójnik. Urodził się w Grybowie w rodzinie diaka (psalmisty). Zbijał około 20 lat, co w tym „fachu” było ewenementem. W jego drużynie (wg dokumentu z 1639 r.) byli ludzie z obu stron Beskidu, nawet z miejscowości oddalonych od siebie o sto kilometrów. Był emisariuszem Bohdana Chmielnickiego, brał obok Andryja Sawki udział w powstaniu Kostki Napierskiego. Znalazł miejsce w literaturze polskiej. Jan Kasprowicz wziął go do swojego utworu *Bunt Napierskiego*. Stanisław Nędza Kubiniec pisał: *Połączyły się drużyny i Sawki i Czepca // Idzie groźny hyr w okolicy, mdleją panom serca.*

САВКОВА СЛАВА

Уступ 13 - рік 1639

ЯК ДОЛГО БУДЕМЕ ТУ СТЫРМІТИ!...
А МОЖЕ ПАН ШОЛТЫС СЯ НЕ ЯВИТ?

ЯВИТ СЯ, ЯВИТ!
УЖ ІДЕ!

ДОБРІ, МИХАЛЕ, ЖЕ ПРИХОДИШ!...
А ГАРНИКІВ ДАГДЕ ЗА СОБОМ НЕ ВЛЕЧЕШ?

ТА ДЕЖУБЫ,
ВАСИЛЮ...

ЗВЕРТАЙ СЯ
ДО ПАНА СТАРШОГО:
ПАНЕ СТАРШИЙ!

...НАДХОДЯТ!

ХТО,
ДО ФРАСА?...

ВАСИЛЬ
ЧЕПЕЦ
ЗО СВОІМА
!

О, ЯК ЇМ РАД ВАСКУ, ЖЕ ТЯ ЦІЛИМ ВИДЖУ!...
ВЫСЛУХАШ МИХАЛОВОГО ПОКАЯННЯ...
ВЗГЛЯДОМ ТЕБЕ І ТВОЮЮ ДРУЖИНИ.

ОДПУСТИМЕ МУ, ШТО? ВСЕ ТО СВІЙ...
А ЯК ТАМ В ТВОІМ ГРИБОВІ?

... А ПОТІМ БАБАЛА,
ОГНЬОМ ПЕЧЕНИЙ
ВШЫТКИХ ВІРАХУВАА...
І ЧЕП... ЗНАЧИТ, ПАНА
СТАРШОГО - ТІЖ...
А Я? ШТО-Я!
НЕ МАЄМ НІЯКОЇ ВЛАСТИ...

Комікс з „Лемківської Ластівочки”. Ту, в уступі 13. головними героями
суть Василь Баюс і Василь Чепец. Рис. Богдан Трохановський.

ТИМОФІЙ З ВЫСОЧАН (вмер по 1635 р.)
ШТЕФАН З РЫХВАЛДУ (вмер по 1666 р.)

Обох лучыла тота сама пасия, хоц жыли они – еден на східній Лемковині, а другій – такой на західній (к. Горлиц), понеже жыли духом часу і духом свого народу. А тот тремтіл товды пред „чымси новым”, што зродило ся по Брестийській Унії (в Річпосполитій) і Ужгородській Унії (в монархії Габсбургів). Товды то, дакус на пізній фали Реформації, выникла і в нас полемічна література. Видным ей представником был на Львівщині Іван Вышенскій, на Підкарпатській Русі Михаїл Андерелла-Оросвиговскій. Товды то тіж выникали, близкы полемічній літературі, т.зв. учительны евангелії, які жывым языком народу, і в вільній формі розповідали про евангеличний зміст даной неділі, свята, часом од него шувні одходили.

Такы учительны евангелії написали Тимофій з Высочан (1635. рока) і Штефан з Рыхвалду (1666). Не маючы (наразі) доступу до тых цінных памяток писменництва, представляме – тіж близку нам, бо зза хырбета Бескіда – Углянску Учительну Євангелию.

TYMOFIJ Z WYSOCZAN (zmarł po r. 1635)
SZTEFAN Z RYCHWAŁDU (zmarł po r. 1666)

Obu łączyła ta sama pasja, chociaż żyli oni – jeden na wschodniej, drugi na zachodniej Łemkowszczyźnie. Żyli bowiem duchem czasu i duchem swego narodu. A ten drżał wtedy przed „czymś nowym”, co spłodziła Unia Brzeska (w Rzeczpospolitej) i Unia Użhorodzka (w monarchii Habsburgów). Wtedy to, po trosze na późnej fali Reformacji, wynikła i u nas polemiczna literatura. Wybitnym jej przedstawicielem na Lwowszczyźnie był Iwan Wyszenskij, na Rusi Podkarpackiej Mychajł Andrejła-Oroswyhowskij. Wtedy to też powstawały tzw. *učytelny jevanhelyi*, które w żywym języku ludu, i wolnej formie przedstawiały ewangeliczną treść danej niedzieli czy święta, czasem znacznie od niej odbiegały.

Takie „pouczające ewangelie” napisali Tymofij z Wysoczan (w 1635. roku) i Sztefan z Rychwałdu (1666). Nie mając (na razie) dostępu do tych cennych zabytków pismnictwa, prezentujemy – również bliską Łemkom, bo zza grzbietu Beskidu – Uhlańską Ewangelię.

Углянська учительна Євангелія

Неділя 18 по всіх святих.

В оныи часы сталося есть, гды народы стиснулися до Ісуса. (...)

Фрагмент науки

Были латиньници веспол из греки при едином уставі у. літ и п. и є.* літ и на вшитком едність была: проскурою служили, мальженки слюбиміи мали, церемоніи єдиностаиньи были церковныи, яко то ныні Грекове и Рус дръжимо за ласкою милого Бога. И не треба ся отщипати от уставы апостолскои, которая то уставила святая съборная апостолская церков, до сконченя світа не буде знищена в грецком и в руском законі милом, ктояци статечне віру свою дръжит, а не отстует еи.

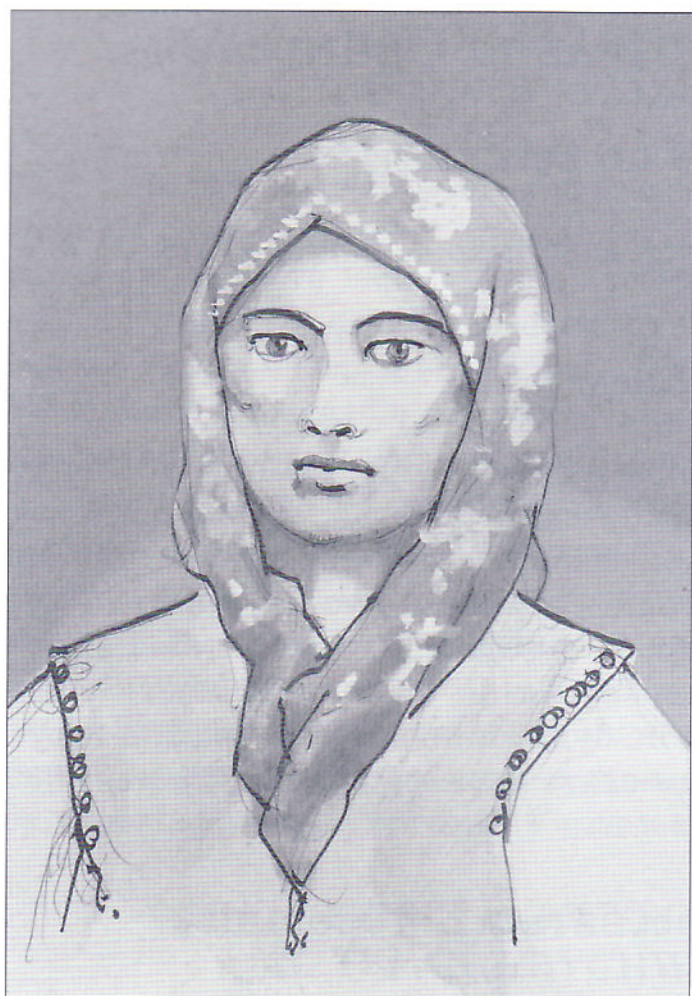
На Успеніє пресвятыя Богородицы

Часу єдиного вшол Ісус до нікоторого містечка. (...).

Фрагмент науки

Станувши пред маистатом великим, мусит там поступи-ти король убогому землянинови, воевода машталіреви, пан кметеви. Ох, біда над бідами: з радости временной на смут-ток вічний! О, біда-ж твоєму панови, несправедливый ша-фарю, иж фрымарчыш сего світа роскоші вічним пеклом с поддаными своїми! Справедливый то пан, справедливый то судія будет; не треба буде почты ни подарунка, – сам за себе мусит кождый отповідати и терпіти, як духовніи, так и свідцкіи станове.

* у. літ и п. и є. – 400 років і 80 і 5 (діакритичны знакы мають быти горі)

АННА ДУДА (бл. 1630 – 1678)

В документах і літературі знана як Анна Дудиха (Anna Dudzicha). Жытельница Мушыны, де правдоподібні ся вродила. Жертва фанатизму, посуджена о босорство і спалена на стосі кінцом червця 1678 рока. Як сьвідчат джерела з вельох процесів періоду інквізиції, жертвами падали люде наймудрійшы, найзараднійшы і – в выхідным гослі того процедеру – еретики, люде інчой віры. Анна Дуда жыла в часі, коли в Мушыньскым Паньстві (власности краківських біскупів) тыр-

вала релігійна война, звязанна з ввяджыньом Унії чого найяскравіjším приміром был недалекій Телич, одкале подля записаных переказів матеріал з розобраной там церкви перенесено до Мушыны.

ANNA DUDA (ok. 1630 – 1678)

W dokumentach i literaturze znana jako Anna Dudzicha. Mieszkanka Muszyny, tam prawdopodobnie urodzona. Ofiara fanatyzmu, posądzona o czary i spalona na stosie końcem czerwca 1678 roku. Jak świadczą źródła z wielu procesów okresu inkwizycji, ofiarami padali ludzie najmądrzejsi, najzaradniejsi i – w wyjściowym haśle tego procederu – heretycy, innowiercy. Anna Duda żyła w czasach gdy w Państwie Muszyńskim (własności biskupów krakowskich) trwała wojna religijna związana z wprowadzaniem postanowień Unii Brzeskiej, czego najbardziej jaskrawym przykładem był nieodległy Tylicz, skąd według zapisanych przekazów materiał z rozebranej tam cerkwi przeniesiono do Muszyny.

I. Ельман, *Спаління Анны Дудихы*, 1968, Львівський Історичний Музей.

Confessata Anny Dudzichy czarownice

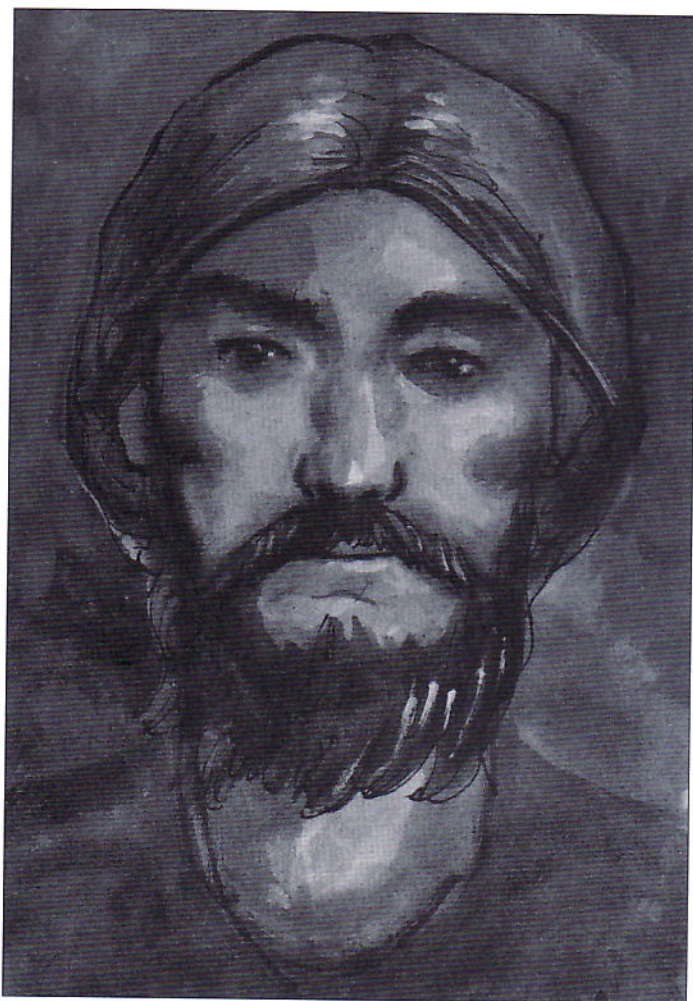
Z rozkazanania JEM. pana Zygmunta z Przyborowa Przyborowskiego podwoiewodzkiego sendomirskiego y starosty muszynskiego Jmci pana. Prawo oboygą sesiey zasiadało (...), a to za sprawą Anny Dudzichy zagrodnice podzamkowej y na wywiedzenie inkwizyciey względem czarow (...).

Nawiedzając p. burmistrz z collegami swemi Annę Dudzichę i opatruiąc onę więzieniem nocnym, prosiła ich, aby na nią byli łaskawi. Rzekli iey: nam nic niewinnaś. P. Bog cie uwolni, a gdyś winna, p. Bog cie wyjaw. Ona rzekła: złodziejow sadzają y wieszają; a p. burmistrz rzekł: my ciebie nie obiesimy; ona rzekła: nie obiesicie ale spalicie.

(...) Sąd tedy niniejszy (...) przeto ze na torturach będąca upalow ogniowych nie czuła, a pokonana o czary, ma bydz na stossie spalona.. (...)

Finis operis. – W tenże dzień, gdy miała bydz katu w ręce oddana, zając skądś wybieżał kolo więzienia ratusznego, widziany od wielu ludzi...

(Akta sądu kryminalnego kresu muszyńskiego 1647-1765)

ШТЕФАН КРИНИЦКІЙ (бл. 1650 – по 1717)

Священник, поета. Вродил ся правдоподібні в Креници або близкій їй околиці. В 1717 р. выступує в писаным джерелі як намістник (декан) мушыньскій. Його *Піснь святому Стефану* влучыл до свого збірника духовных пісень Йоан Югасевич, жыючий по другій страні Бескіда такой о столітя пізнійше (1741 – 1814). Сьвідчыт то, же пісня была серед народа шыроко знана. Ачий написал Криницькій веце творів, але з його неквєстионуваным авторством

заховал ся лем тот еден – завдякы прийнятій в ним формі акростиху, де перша буква наступуючих по собі стрічок творит імено і назвиско автора (ту: Стефан презвитер Крииницькии).

SZTEFAN KRYNYCKIJ (ok. 1650 – po 1717)

Ksiądz, poeta. Pochodził prawdopodobnie z Krynicy lub bliskiej jej okolicy. W roku 1717 występuje w źródle pisanym jako namiestnik (dziekan) muszyński. Jego *Pieśń do świętego Stefana* włączył do swego zbioru nabożnych pieśni Joan Juhasewycz, żyjący po drugiej stronie Beskidu niemal o sto lat później (1741 – 1814). Świadczy to o tym, że pieśń była pośród ludu szeroko znana. Zapewne napisał Krynyckij więcej utworów, lecz jego autorstwo można przypisać tylko temu jednemu – dzięki przyjętej w nim formie akrostychu, gdzie pierwsza litera każdej następującej po sobie zwrotki daje imię i nazwisko autora (tu: Stefan prezwiter Krynyckyj).

Піснь Святому Стефану

Стефан начаток предобрий
и мученик сей хоробрий
апостола и ангелу явися
украсися
каменія
метанієм –
моли нам в Христа избавленіє.

(...)

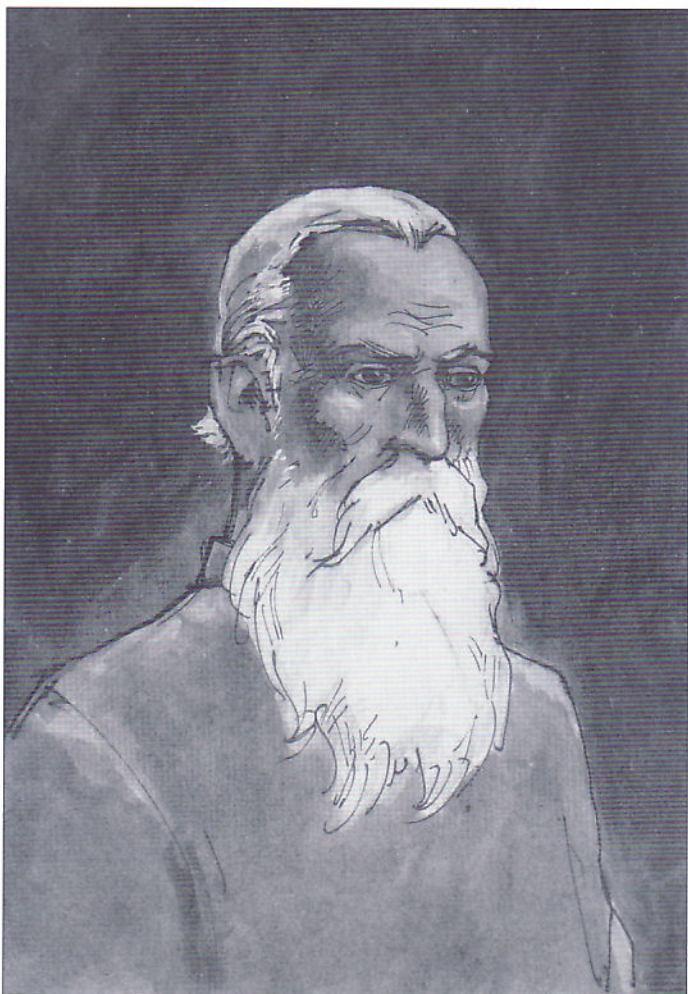
Камен ты, Стефане, честний,
скит превышній, пренебесний,
нечестивыя еси обличал,
не возвеличал,
страданія
ради сия,
чашу ты прежде всіх испия.

Раждежений ты ревною
Христовою любовію
ко подвигом ты совлекся,
учися
ревности,
кріпости,
юже от Христа Господа постиг.

(...)

К небесем днес оперийся,
Стефане, ты поспішися
і о нас всіх вірных помолися,
поклонися
Христу Богу
преблагому
и нам всім согрішшим милостивому.

(цілий твір числит 20 стрічок)

ЙОАН ПРИСЛОПСКИЙ (бл. 1700 – 1773)

Поета, тлумач. Вродил ся в Камяній, походил зо священничой родини, яка жыла ту од кілкох поколінь. В 1738 р. назначено го (за жытя вітця) місцевым парохом. Од молодости занимал ся переписуваньом церковных книг, збераньом пісень, пак сам зачал творити. Зложыл богогласник – збірник пісень, серед них деякы сут його авторства. Є уважаний за вітця лемківського писаного языка. Перевьюл на не Давидів Псалтыр, а тіж знане в европейській

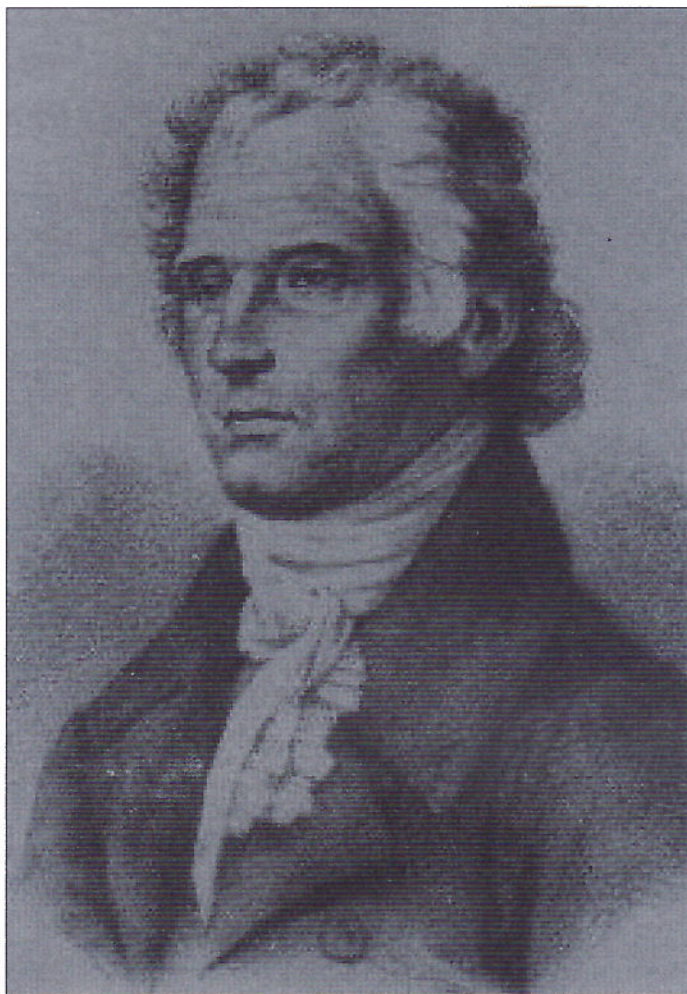
літературі *Magnum speculum* (Велике зеркало). Хоц і перед ним были пробы хоснуваня народного языка в писмі, він перший сьвідомо доцінил тоту начальну вартіст.

JOAN PRYSŁOPSKIJ (ok. 1700 – 1773)

Poeta, tłumacz. Urodził się w Kamiannej, pochodził z księżego rodu, który żył tu od kilku pokoleń. W 1738 roku instalowano go (za życia ojca) na miejscowego proboszcza. Od młodości zajmował się przepisywaniem ksiąg cerkiewnych, zbieraniem pieśni, zaś sam zaczął tworzyć. Ułożył zbiór pieśni, wśród których są również pieśni jego autorstwa. Jest uważany za ojca łemkowskiego języka pisanego. Przełożył nań Psałterz Dawidów jak również znane w literaturze europejskiej *Magnum speculum* (Wielkie zwierciadło). Chociaż i przed nim były próby używania języka ludu w piśmie, on pierwszy świadomie docenił tą podstawową wartość.

Псалом 136

1. Над ріками вавилонськими,
тамесме сідили и плакали,
гдысме на тя споминали, Сіоне.
2. На вербині, на средку его,
повішалисме органи наша.
3. Бо нас там пытали,
котры нас в язї вели,
о словах пісній наших,
а котры нас вели, о піснях,
співайте нам піснь котру
з пісній сіонських.
4. Якож будеме співати піснь Панску
на землі чужой?
5. Єсли тебе забуду Ієрусалиме,
нех забыта буде правица моя.
6. Нех присхне язык мой гортани моему,
єсли неvspомню на тя,
єсли собі не предложу Ієрусалима,
яко на початку весіля мого.
7. Памятай Поне на сыны едомскія
в ден Ієрусалимль,
котры мовят:
выниште, спустоште в нем
аж до ґрунтов его.
8. Цорко вавилоня, нудзницо,
благословенный, котрый отдаст тобі
отплату твою,
котрус отплатила нам.
9. благословенный, котрый ухватит
и потолче малы діти твої о камін.

ДИМИТРИЙ БОРТНЯНСКИЙ (1751 – 1825)

Композитор, педагог. Вродил ся в Глухові на Україні, де його отец, Штефан Шкурат, выемігував з Бортного пят років скорше. Як 8-літнього хлопця взято го до придворной царской капелі в Петербургу і домів уж ся не вернул. Студиювал в Італії, де перебувал десят років. Скомпонувал пару опер та барз дуже інчых творів, але сьвітову славу принесла му церковна музыка. В котрій – подля мене – богатий є серцьом гірських предків. Та аж і

абстрагуючы од того стверджыня, треба выразити лемківску гордість бодай лем зо самого факту генетичного звязку великого композитора з нашым крайом, з нашом сьпіваючом земличком.

DYMITR BORTNIAŃSKI (1751 – 1825)

Kompozytor, pedagog. Urodził się w Głuchowie na Ukrainie, gdzie jego ojciec, Sztęfan Szkurat, wyemigrował z Bartnego pięć lat wcześniej. Jako 8-letniego chłopca wzięto go do przydwornej carskiej śpiewaczej kapeli w Petersburgu i do domu już nie powrócił. Studiował we Włoszech, gdzie spędził dziesięć lat. Skomponował kilka oper i wiele innych utworów, ale światową sławę przyniosła mu muzyka cerkiewna. W której – moim zdaniem – bogaty jest sercem górskich przodków. I abstrahując nawet od tego stwierdzenia, trzeba wyrazić łemkowską dumę boдай ze samego faktu genetycznego związku wielkiego kompozytora z naszym krajem, z naszą śpiewającą ziemią.

Кто Бог велій

Прокімен великий - Кто Бог велій

Сопран
Альти

f Кто Бог ве - лый, я - ко Бог наш, *p* Ты е - си Бог тво -

Тенор

f Кто Бог ве - лый, я - ко Бог наш, *p*

Бас

Ты е - си,

7

ряй чу-де са, Ти е - си Бог тво - ряй чу-де са, *f* тво -

Ти е - си Бог тво - ряй чу-де са *f* тво -

13

ряй, тво-ряй, тво-ряй чу-де-са, р тво-ряй чу-де-са.

ряй, тво-ряй, тво-ряй чу-де-са, р тво-ряй чу-де-са.

ряй, тво-ряй, тво-ряй чу-де-са, р тво-ряй чу-де-са.

ТОМА ПОЛЯНСЬКИЙ (1796-1869)

Єпископ, меценас культури. Вродил ся в Бортным. По зкінчынню студий в 1819 р. прийав священство. Як доктор богословія был префектом філософічного ліцея в Перемышли, якій способил молидіж до студий. В 1859. отримал єпископску хіротонію. Был великим меценасом для краян. За даякій час його урядуваня Лемкы становили половину питомців перемышльської семінарії. Был тіж щырым прихильником старых традицій. Час його пануваня, хоц недолгого, бо лем 10-

літнього, одзначыл ся велькыма змінами, одновом духа, вертаньом до джерел, борбом з поступуючом од давна латинізаційом східнього обряду і польонізаційом языка.

ТОМА POLAŃSKIJ (1796 – 1869)

Biskup, mecenas kultury. Urodził się w Bartnem. Po ukończeniu studiów, w 1819 r. przyjął kapłaństwo. Jako doktor teologii zarządzał liceum filozoficznym w Przemyślu, przygotowującym młodzież do studiów. W 1859 r. przyjął sakrę biskupią. Był wielkim mecenasem dla swoich ziomków. W pewnym okresie jego rządów Łemkowie stanowili połowę alumnów w przemyskim seminarium. Był również oddanym zwolennikiem starych tradycji. Czas jego rządów, chociaż niedługich, bo zaledwie 10-letnich, odznaczył się wielkimi zmianami, odnową ducha, wracaniem do źródeł, zmaganiem z postępującą od dawna latynizacją obrządku wschodniego i polonizacją w kwestii językowej.

Князь Церкви

(...) Жебы сой красше представити образ тамтых часів, вартат обшырно зацитувати фрагменти споминів колишнього перемышльського семінариста Анатолія Вахнянина. Пише він:

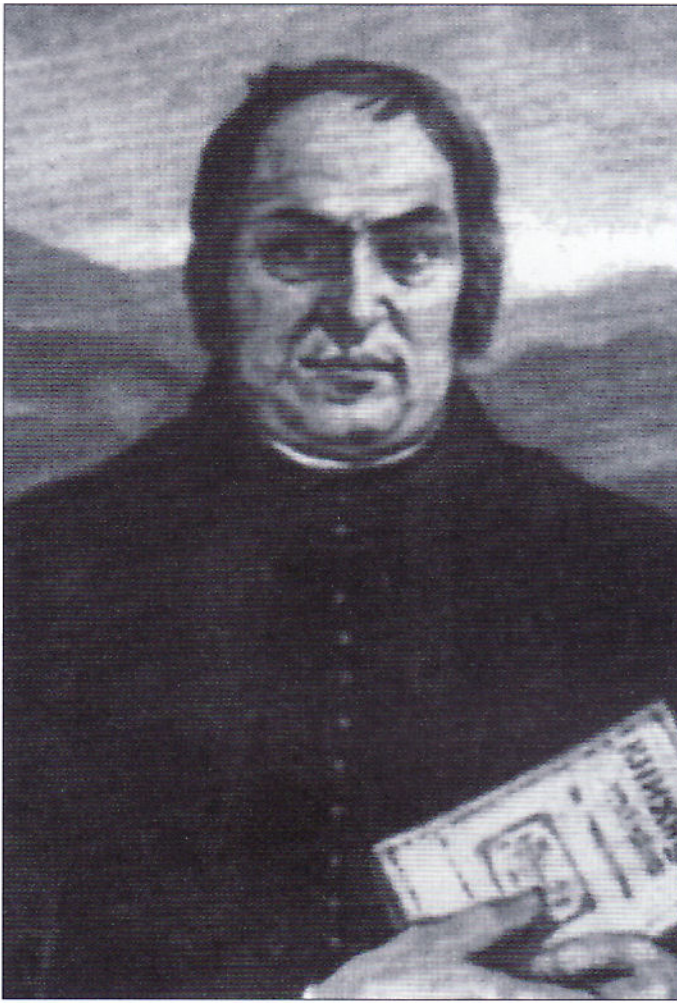
Виучившись, як повинна правитися Служба Божа, я з Мохнацьким зважилися остаточно на це, що в часі Служби Божої, яку правив тод.(ішній) єп. Тома Полянський, ми не лише не дзвонили, але замикали навіть царські врата і засували завісу червону на цих вратах. (А. Вахнянин, „Спомини з життя”, Львів 1908, цит за: Степан Шах, „Між Сяном і Дунайцем”, Мюнхен 1960, стор. 108)

Не одмавляючи нічого Вахнянинови, а і його приятельови Мохнацькому, трудно сой выобразити, же двох семінаристів рядит Службом Божом під оком служачого єпископа. Кед не была бы то його воля, взял бы выторгал прислужників за уха і на тым скінчыло бы ся їх очыщування обряду. Але оддаіме ішчы голос Вахнянинови:

Як під той час богослуження по церквах zdeправовано, скажу що в багато церквах священники правили Службу Божу майже на лад латинян. По „Благословенно царство” співали дяки сейчас „Єдинородний”, а священник читав собі тихо Ектенію. Відтак слідувала по „Аміль” – пісня „Святий Боже”, потім читали Апостола і Евангеліє. Ектенії опять опускали аж до „Херувимської пісні” (без обходу з дарами, потім слідувало „Вірую”, освячення Дарів і сейчас по „Тебе поєм” і „Достойно” слідувало „Отче наш” і т.д. Реформа нашого обряду була протє оправданим домаганням. (С. Шах, як. в., ст. 109)

Цей о. Йосиф Мохнацький – пише уж од себе С. Шах – став відтак (по смерти свого учытеля єп. Томы Полянського) промотором руху за чистотою обряду й опанував через свою образованість, меткість і родинні зв'язки цілу Лемківщину. Він (...) розпочав боротьбу проти всяких „новшеств”, які „з гори” до церковних богослужень впроваджувано, як прим. Проти клякання ни св. Причастію, проти введення суплікації до церков, проти маєвих богослужень, проти органів, проти поширювання культу в 1867 р. канонізованого св. свцм. Йосафата Кунцевича. (С. Шах, стор. 109 – 110)

(П. Трохановскій, Князь Церкви – Тома Полянський)

АЛЕКСАНДЕР ДУХНОВИЧ (1803 – 1865)

Поета, драматург, історик, публіциста, редактор, меценас, найвыдатніший будитель Карпатской Руси. Вродил ся в Тополик. Снины. Осьвіту здобыл в Ужгороді і Кошыцах. В 1827 р. принял священство, в 1843. остал каноником Пряшівской Єпархії. Ту до кінця жытя творил і занимал ся культурно-патріотычным діяльністю – выдавал народны альманахы, через публіцистыку кликал нарід до осьвіты і діяня. Автор першого нашого букваря (1847) і ве-

ликого числа інчых прац. До I Сьвітової Войны шыроко знаний і шануваний на Лемковині, пак через стихії Талергофу і Акції „Вісла” дакус забытий. Гнеска зас міцно функціонує в лемківській сьвідомости.

AŁEKSANDER DUCHNOWYCZ (1803 – 1865)

Poeta, dramaturg, publicysta, historyk, redaktor, mecenas, najwybitniejszy „budziciel” Rusi Karpackiej. Urodził się w Topoli k. Sniny. Oświatę zdobył w Użhorodzie i Koszycach. W 1827 r. przyjął święcenia kapłańskie, w 1843. został kanonikiem Diecezji Preszowskiej. Tu do końca życia tworzył i zajmował się działalnością kulturalno-patriotyczną – wydawał almanachy dla ludu, poprzez publicystykę wzywał go do oświaty i działalności. Autor pierwszego łemkowskiego elementarza (1847) i wielu innych prac. Do I Wojny Światowej szeroko znany i szanowany na Łemkowszczyźnie, zaś poprzez kataklizmy Tallerhofu i Akcji „Wisła” trochę zapomniany. Dziś znów mocno funkcjonuje w świadomości łemkowskiej.

Я Русин

Я Русин был, есм і буду,
Я родил ся Русином,
Чесний мій рід не забуду –
Остану його сыном.

Русин был мій отец, мати,
Руская вся родина,
Русины сестры і братя
І шырока дружына.

Я сьвіт узріл під Бескідом,
Перший рускій воздух ссал,
І кормил ся рускым хлібом,
Русин мене колысал.

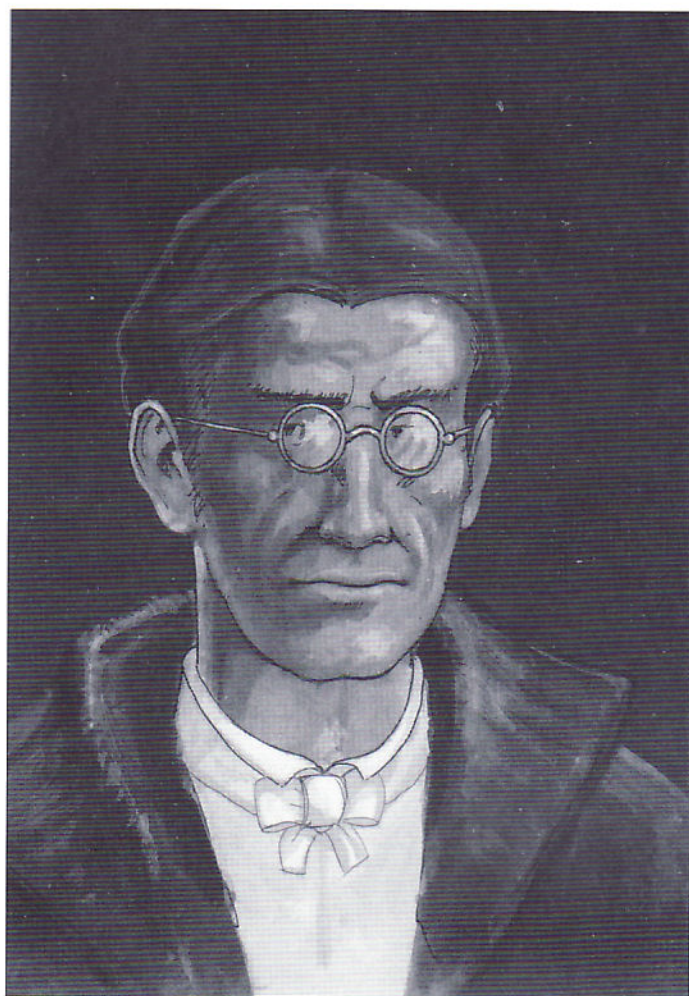
Коль перший раз отворил рот,
Руске слово я прорюк,
На азбуці перший мій пот
З молодого чела тюк.

Рускым потом я питан* был,
Рускым ішол розходом
В шырокій сьвіт, та не забыл
З своїм знати ся родом.

І тепер хто питаєт мя,
Хто кормит, хто мя держыт?
Саме то руске племя
Мою гідніст содержыт.

Прото тобі, роде мій,
Клену ся жывым Богом:
За пот печальний і труд твій
Повиную ся долгом.

* питан – кормлений

МИХАЛ ГРЫНДА (1804-1855)

Публіциста, революціоніста. Вродил ся на самым західнім краї Лемковины, в Шляхтовій. Скінчыл учительску семінарию в Ужгороді, пак был народным учителем. До свѣта заразил го отец, Миколай Грында, якій брал участ во Францизкій Революції. В 1849 р. выїхал Михал Грында на челі делегаци з петициjom до царя Миколая. Остал в Росіі, але не стратил контакту з вітчизном. В 1854 році вышла в Санкт-Петербургу його книжка *О Лемках и других народах рос-*

сийских, в якій царска цензура достергла бунтівничы мысли, і што было посередньом причыном до арештуваня го. В дорозі на каторгу взял собі жытя.

MYCHAŁ HRYNDA (1804 – 1855)

Publicysta, rewolucjonista. Urodził się na zachodnim skraju Łemkowszczyzny, w Szachtowej. Ukończył seminarium nauczycielskie w Użhorodzie, zaś był nauczycielem ludowym. Do świata zaraził go ojciec, Mykołaj Hrynda, który brał udział w Rewolucji Francuskiej. W 1849 r. Mychał Hrynda wyjechał na czele delegacji z petycją do cara Mikołaja. Pozostał w Rosji, ale nie stracił kontaktu z ojczyzną. W 1854 r. ukazała się w Sankt-Petersburgu jego książka *O Łemkach i innych narodach rosyjskich wedle urodzenia i plemienia*, w jakiej cenzura carska dostrzegła buntownicze myśli, i co było pośrednią przyczyną do aresztowania go. W drodze na katorgę popełnił samobójstwo.

Михал Грында – каторжник царя Миколая I

(...) Жытя тото, почате з нашого роду, было єдиным бо-дай жытьом Лемка, якого до ниякой інчой окремой скриночки (дайме на то – писменників, просьвітители, діячи, політыків, вождів, збійників) не запреш. Было в тым жытю по кус вшытого з перечисленого в скобках, і такы жытя ся нам тфафляли, але єдночасно – в ниякым бодай інчым жытю, по роді і своїм власным уж, што вышло спосеред Бескіда, не мож найти тілкох кольорів, так екзотичных, нестрічаных в нашым климаті, од ясных, бо не выорюваных з чорном скыбом труда, по темны-чорны акуратні – бо до найбілійшого смутку болячы.

Виджу го, оне жытя, во своїх явлінях мысли. І такой взял бы-м і писал повіст, малювал виджены образы, єден по другим, кадр по кадрі, уступ по уступі, од народжыня (ай пред ним), в котрискій хыжи над шляхтівскым Рускым Потоком, – по смерт прикликану самому, деси посеред засьніжєных сибірских просторі... Правдиво-фікцийну повіст, а не суций допис, бо на не... не мам надост материялу.

Мам пред собом лем єдно джерело – допис в „Карпаторускым Календарі – 1960” під наголовком *Забытый бунтарь. Михаил Грында. Правдива история о забытом Лемку-бунтарю*, з інформаційом, што *нижеприведену правдиву историю написал рускій историк-журналиста С. Витязевский*. Написал він тоту коротку історию на основі правдивых історичных документів. Не знаючы докладні на кілко ци радше як автор з Карпаторуского Календаря (...) выкорыстал текст Витязевского (бо в тексті тым над выраз видно його лемківске, а не велико-руске мышліня, а понад того, не до кінце знатя – што котрому з авторів приналежне), нашла мя охота дотерти, кед уж не до *правдивых історичных документів*, та хоцбы до того же Витязевского. (...) [Та] автор допису в „КК” не подал джерела, правдоподібні часопису, або даякого збірника, в яким Витязевскій опублікувал доступний йому материял і справа на дальше „сіла”.

(П.Трохановскій)

**АЛЕКСАНДЕР
ПАВЛОВИЧ
(1819 – 1900)**

Поета, учитель, народний будитель. Вродил ся в Шаришским Чорным, але мама його была з нашої Лемковины, з роду Гладышовских. На 9. році жытя остал округлым сиротом, виховувал ся в старшого брата во Львові. Вчыл ся, студиювал в Мішкольци, Ягрі і Трнаві. Як священник трудил ся в Біловежы і, остатніх 34 рокы, в Сви́днику. Публикувал дуже в галицкых виданнях. Николі не тяжыл гу выжшым сферам. Помимо пануючого там панславізму,

пак русофілства, векшістю творил живым языком народа і тематичні – для него. Нихто інчий не звернул так глубоко увагы на долю селян, особливі діти – сирот.

AŁEKSANDER PAWŁOWYCZ (1819 – 1900)

Poeta, nauczyciel, budziiciel narodowy. Urodził się w Szaryskim Czar-nym na Preszowszczyźnie, ale jego matka pochodziła z Łemkowszczyzny. Od 9. roku życia, osierocony zupełnie, wychowywał się w rodzinie brata we Lwowie. Uczył się, studiował w Miskolcu, Egerze i Trnavie. Jako duchowny pracował w Białowieży i, ostatnie 34 lata, w Svidniku. Nigdy nie ciążył do wyższych sfer. Pomimo panującego tam panslawizmu, zaś rusofilstwa, w większości tworzył w żywym języku ludu i tematycznie – dla niego. Nikt inny w łemkowskiej literaturze nie zwrócił tak głęboko uwagi na niedolę wieśniaków, szczególnie dzieci – sierot.

Глас Русинів

Бескідє, могыло на Русинів гробі,
Повідж нашым отцам во твоїй утробі,
Што мы іщы жыєм, есме Русинами,
Но любви і згоды неє медже нами;
Бы они, кед можно, із мертвых повстали,
А кед нїт, бы духів своїх к нам зослали,
Бо мы їх сынове, омліты і слабы,
Различных похотей своїх мы сме рабы.
Бурай ся Бескідє, скалы ся пукайте,
Духів наших отців дайте же нам, дайте!
(...)

Блискало, гырміло, трясли ся Бескіды,
Лем раз – отворили гробы свої діды,
Із тых вылетіли голубонькы сивы,
А загуркотали: О вы, нещесливы!
О, вы нещесливы чада нашы милы!
Где-ж вам ся поділи старорускы силы?
Хто вас із природной вашой невинности
Выблюк і позбавил руской народности?
Хто же вас позбавил невинного цвіта,
Хто вас припровадил во блуд сего світа?
Где-ж вам тота віра, котру вам Бог зъявил?
Ах, хто же вас того вшиткого позбавил?

Придут на вас кары, вы злобивы врагы,
Што сте спотупили діти нашы драгы,
Што сте ім одняли вшитку силу, красу,
Што їх зневажаєте од давного часу.
Премінит Господ Бог бескідскы яскыні
Во свій храм на земли, во свої святыні;
Приде, уже іде благородне время,
В котрым Бог потішыт засмучене племя.
(...)

ЙОСИФ СЕМБРАТОВИЧ (1821 – 1900)

Єрарха, вчений. Вродил ся в Креници. Вчыл ся в Санчы, Перемышли, студювал на Віденьскым Університеті. В 1845 році прийняв священство, 1865. єпископску хіротонію, а в 1870. покликано го на галицькій митрополичий престіл, з якого змушений был по 12 роках абдикувати (был то єдиний такий припадок на галицькым митрополичым престолі). Причином было його „нездецидуване” становишко взглядом поворотів насеління Галичыны до

православія. Вмер на вигнаню в... Римі, де до смерти одвиджували го делегациі вдячних му за поставу Русинів; по смерти мощи його хтіли Лемкы спровадити до Крениці.

JOSYF SEMBRATOWYCZ (1821 – 1900)

Hierarcha, uczony. Urodził się w Krynicy, w rodzinie ks. Teodozego Sembratowycza. Nauki pobierał w Nowym Sączu, Przemyślu, studiował na Uniwersytecie Wiedeńskim. W 1845 r. przyjął kapłaństwo, w 1865. sakrę biskupią, a w 1870. powołano go na metropolitę halickiego. Po 12 latach zmuszono go do abdykacji (był to pierwszy taki przypadek na tronie metropolii halickiej), a przyczyną było jego „niezdecydowane” stanowisko wobec powrotów ludności Galicji do prawosławia. Zmarł na wygnaniu w... Rzymie, do śmierci odwiedzany przez delegacje wdzięcznych mu za postawę Rusinów; po śmierci jego prochy Łemkowie chcieli sprowadzić do Krynicy.

Kwestya ruska

Kwestya ruska zawiera się cała w sprawie unii kościelnej. Powiedziano już dawno, a słowa te coraz bardziej się stwierdzają, im więcej unia jest zagrożoną. Wiadomości jakie otrzymujemy z wschodniej Galicyi, przedstawiają stan nader niepokojący. Wpływ encykliki Ojca Śgo (Świętego – P.T.) do arcybiskupa Sembratowicza był tylko przemijającym, wstrząsnął on chwilowo nieposzlakowanej prawowierności Mętopolite, ale nie zdołał natchnąć energią i stanowczością wobec ciągłej agitacji schizmatycznej, która umie na chwilę się przyczajać, aby później tem lepiej korzystać z uśpionej czujności. Czujność i troskliwość Stolicy Apostolskiej nie dała się zaspokoić kilkoma rozporządzeniami konsystorzów unickich pozornej tylko doniosłości, ani zadowolić zaręczeniami wierności. Lecz złe zakorzeniło się głęboko, i aby zatrzymać postęp gangreny odstępstwa, trzebaby środków doraźnych, stanowczych, trzebaby zwłaszcza porozumienia i współdziałania tych wszystkich czynników, które porówny są zagrożone dążnością jawnych popleczników schizmy.

Mamy ufność, że nasze słowa nie będą wzięte za przesadę, bo minął już czas, kiedy wszystko, co pochodziło ze źródeł polskich, uważano za wpływ uprzedzenia lub niechęci dla Rusi i unitów.

Za największe nieszczęście z pośród tych klęsk porozbiorowej naszej historyi uważamy tę dążność, która od lat niespełna 30tu zaczęła kiełkować, a dziś zdaje się dojrzewać: dążność Rusi galicyjskiej do zerwania węzłów historycznych z Polska, a religijnych z Rzymem. (...)

Kierunek ten potworny, jeśli jest niebezpieczeństwem dla jedności Kościoła, jest także groźbą dla integralności państwa. Jeśli z przeszłości Polski można zarzucić jakie winy lub błędy wobec Rusi, to z krótkich dziejów stóletniego panowania Austrii cięższa jeszcze spada odpowiedzialność na politykę rozdwójenia narodowego a religijnego indyferentyzmu, która dziś takie wydaje owoce. (...)

„Czas”, Nr 26, Kraków, 26 Stycznia 1876

ЕМІЛІЯН ЧЫРНЯНСКІЙ (1824 – 1888)

Педагог, вчений – хемік, бальнеолог, природник. Вродил ся во Фльоринці в родині о.Григорія і Крестины з Канюків. Вчыл ся в Санчы, студіювал богословія в Перемышли, та остаточні здецидуваў ся на Технічну Академію во Львові. Близком зробіў кар’еру, выкладаў во Львові, Празі, на 27. році жытя быў уж професором надзвычайным на Ягайлоньскым Університеті; в 1874. абраный його ректором. Лишыў по собі монументальны працы в об-

сягу неорганичной хеміі. Жыючы в велкым сьвіті, не ганьбіў ся быти собом, ходіў до церкви Св. Норберта в Кракові; в ній тіж по смерти Професора одбыў ся заупокойне богослужыня.

EMILIAN CZYRNIAŃSKI (1824 – 1888)

Pedagog, uczony – chemik, balneolog, przyrodnik. Urodził się we Florynce w rodzinie o. Grzegorza i Krystyny z Kaniuków. Uczył się w Nowym Sączu, studiował teologię w Przemyślu, lecz ostatecznie zdecydował się na Akademię Techniczną we Lwowie. Zrobił błyskawiczną karierę; wykładał we Lwowie, w Pradze, a w 27. roku życia był już profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego; w 1874. wybrany na rektora UJ. Pozostawił po sobie monumentalne prace w dziedzinie chemii nieorganicznej. Żyjąc w wielkim świecie, pozostawał sobą, chodził do cerkwi Św. Norberta w Krakowie; w niej też odbyło się nabożeństwo żałobne po śmierci Profesora.

Документ о наданню Еміліянови Чырнянському докторату honoris causa

Важнійшы працы Професора Еміліяна Чырнаньского

- *Słownictwo polskie chemiczne* (1853);
- *Rozbiór chemiczny wody Krynickiej* (1856);
- *Wykład chemii nieorganicznej zastosowany do przemysłu, handlu i medycyny* – 540 сторін (1857)
- *Rozbiór chemiczny wód siarczanych Lubieńskiej i Swoszowickiej*,
- *Sposób wyrabiania ługów i soli z wód Iwonickich* (оби – 1860);
- *Teorya tworzenia się połączeń chemicznych na podstawie ruchu wirowego atomów* (1862);
- *Chemia organiczna zastosowana do przemysłu, rolnictwa i lekarstwa* – 560 сторін (1866);
- *Chemia nieorganiczna mniejsza ułożona dla szkół realnych* – 347 сторін (1874);
- *Przewodnik przy rozbiorach jakościowych ciał nieorganicznych*;
- *Chemia nieorganiczna ułożona dla Uniwersytetów i Akademii technicznych* – 490 сторін; діждала ся трьох видань (1874)

КЛАВДИЯ АЛЕКСОВИЧ (1830 – 1916)

Писменница, поетка, діячка. Вродила ся на лемківськым острові, в Красній к. Кросна, але родовы корені мала на західній і серединній Лемковині. Завдякы меценатови єпископа Томы Полянського здобыла освіту приличну товдышнім женам, закінчыла педагогічний курс в Перемышли. Розвинула шыроку еманципацийну діяльність, заłożyла во Львові Общество Руских Дам (1877). Писала для дорослых і для діти – оповіданя, байкы, сценічны штуки, вершы.

Выдала першый в Галичыні рускій альманах для жінок – „Перемышлянка” (1862). *Была – як пише О. Дуць-Файфер – першом дамом в лемківській, ач хыбаль і в карпаторускій літературі.*

KŁAWDYJA ALEKSOWYCZ (1830 – 1916)

Pisarka, poetka, działacz kulturalny. Urodziła się na „łemkowskiej wyspie”, w Krasnej k. Krosna, ale rodowe jej korzenie wywodzą się z zachodniej i środkowej Łemkowszczyzny. Dzięki mecenatowi biskupa Tomy Polańskiego zdobyła oświatę adekwatną ówczesnym kobietom, ukończyła w Przemyślu kurs pedagogiczny. Rozwinęła szeroką działalność emancypacyjną, założyła we Lwowie Towarzystwo Ruskich Dam (1877). Pisała dla dorosłych i dla dzieci – opowiadania, bajki, sztuki sceniczne, wiersze. Wydała pierwszy w Galicji ruski almanach dla kobiet „Перемышлянка”. *Była – jak pisze O. Duć-Fajfer – pierwszą damą w literaturze łemkowskiej, także w ogóle – w karpatoruskiej.*

Отуманена

Сцена 9

Гнат: Здоровы вшиткы дома? (*Взрівшы Василя, призерат ся:*)
Ей, ей, Василь! Сердечний Василь! Здорів? (*Вказує на Гаську:*)
А тото хто?

Гаська (*дусит ся од сьміху, на бік*): І татко мне не познає!

Марта: Не знати, не знати!!

Гнат (*обзерат Гаську то з едного, то з другого бока*): Што ты за чудо, гвар!

Гаська (*кланят ся*): Прошем татка, я не естем чудо! Я ваша цурка, панна Маринця, і панна наречена тего пана Василя.

Гнат: Што, што? Ты моя цюр...цюр... (*Вшиткы ся сьміють.*)

Гаська: Я скорше была Гаська, а тепер я естем панна Маринця, ваша цурка. (*Зас загальний сьміх.*)

Гнат: Кед ты моя цюр... цюрка, то повідж ты мі, чом тобі язык покрутило, же по рускы не бесідуєш, як Бог приказал? Га?

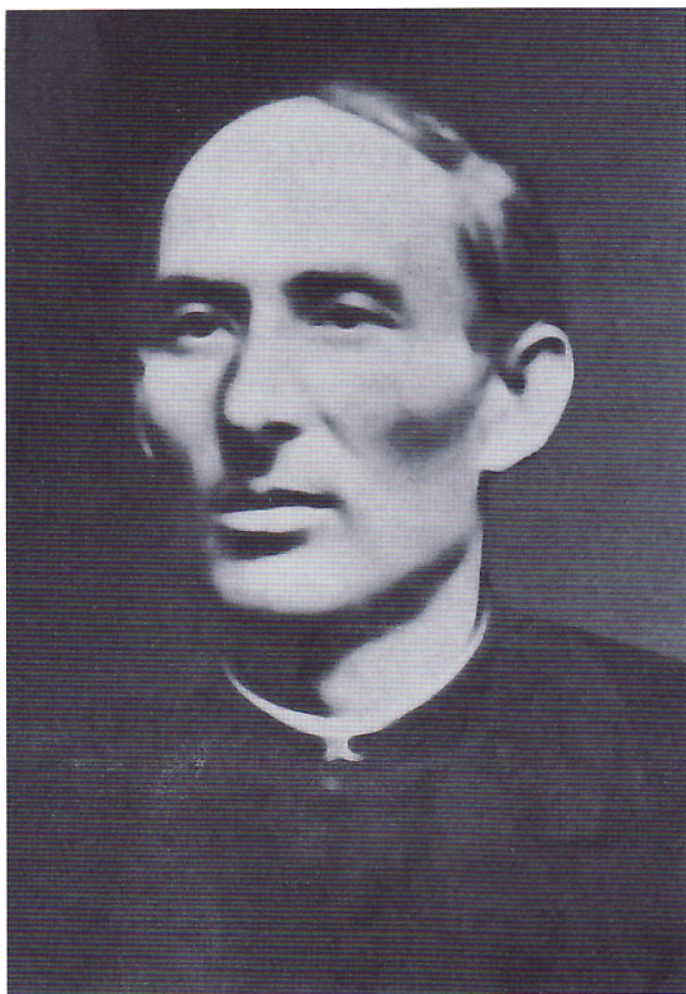
Гаська (*кланят ся*): Прошем татка, тераз нікто, ни паны, ни хлопы не бесідують по рускы.

Марта (*сердито*): Неправда! Вшиткы рускы паны бесідують по рускы, вшиткы рускы хлопы тыж бесідують по рускы, а знай, же і святы бесідували по рускы! Зрозуміла-с?

Сцена 11

(...) **Марта** (*по хвили, поважні*): Покай ся, окаянна грішницю!

Гаська (*Позерат то на одну буфу при рукавах, то на другу, то на фартушок, хоче прогварити, але не може; неспокійні раз іщы смортит по собі, хватат ся за голову*): О, я окаянна... грішниця... Грішниця я... Пекло підомном горит!.. (*Підбігат до кута, стігат зо себе кафтаник, припасує запаску, одмітує vysokий гребін і коса спадає їй на плечы; б'є поклоны пред образами і кличе*): Прости мі Господи, Пречыста Діво і вшиткы святы пробачте. (*Підбігат до Марты, до Гната, Петруся, Оленки, кланят ся кождому і бесідує*): Пробачте мі грішници! (*Наконец приступлять несміло до Василя і повідат жалісно*): Василю, Василю! А ты мі пробачыш? Ты приймеш мя?

ВЛАДИМІР ХЫЛЯК **(1843 – 1893)**

Писменник, публіциста, будитель, найвыдатніший лемківскій прозаїк. Вродил ся Верховли Великій. Вчыл ся в гімназиях в Санчы і в Пряшові, богословія кінчыл в Перемышли. За 22 роки был парохом в Бортным, ту написал векшіст своїх творів, опертых о родиму лемківску історію і культуру. Хоц ціле творчє жытя провьяул серед пануючого товды русофільства, бодай до діалогів впроваджал живий язык народа. Свій звязок з ним підкріслял тіж псевдонімами:

Лемко, Лемко-Семко, В. Нелях. Писал повісти (романы), оповіданя, спомины, етнографічны шкїцы, байки, гуморескы. Творы його перевожено на російскій і українскій языки.

WŁADYMIER CHYŁAK (1834 – 1893)

Pisarz, publicysta, budziciel, najwybitniejszy łemkowski prozaik. Urodził się w Wierchomli Wielkiej. Uczył się w gimnazjach w Nowym Sączu i w Preszowie, teologię ukończył w Przemyślu. Przez 22 lata był proboszczem w Bartnem, tu napisał większość swoich utworów, opartych na rodzimej łemkowskiej historii i kulturze. Chociaż całe swoje twórcze życie zeszło mu pośród panującego wówczas rusofilstwa, bodaj w dialogach wprowadzał żywy język ludu. Swój związek z nim podkreślał również pseudonimami: Łemko, Łemko-Semko, W. Nelach. Pisał powieści, opowiadania, wspomnienia, szkice etnograficzne, humoreski. Utwory Chyłaka tłumaczono na języki rosyjski i ukraiński.

Шыбеничний Верх

(выімок)

Конфедераты призerali ся спокійні. Деякы з них металі дотинкы в сторону Фенці. Перший Хыжевскій нетерпеливо розказал:

— Розлучыти іх!

— Не треба гвалту, пане — рюк спокійні Ваньо — она сама одыйде...

— Шкода часу!

— Пане, я іщы на час зайду там, де твоя ласка каже мі іти. Може позволите мі дітину поблагословити...

— Но, кінч скоро комедию — шмарил гнівно ротмистр.

— Дітино люба, послухай мене остатній раз, посмотри на мя, най ся потішу сьвітлом твоіх очі...

Фенця піднесла голову. Долгу хвилю взерал ся Ваньо Сметана в лице свойой дітины...

— Най тя Господ благословит на каждым кроку, в каждой твоій думці і в каждом ділі... А тепер пізрий на того — додал, вказуючы головою на Хыжевского — присмотр ся йому добрі, жебыс сой запамятала, хто ся причынил до твого і мого нещестя. Най му Бог на страшным суді того не памятае...

— Вперед! — гравкнул розюшений Хыжевскій.

Дівку одіпхнули зьвірячы рукаы. Похід рушыл.

— Проклятыя сироты на твою голову! Жебы слова твоі стали ся одразом, а діла гадином, жебы трава не росла за твоіма шлідами, а чорти танцували за твоіма пятами, жебы слезы моі горячым оловом капали на твое гадяче серце, а мое сиротиньство червом грызло твое сумліня... жебы, лігаючы і стаючы, привиджувала ся ти шыбениця, жебы сьміх пекла молитвом был при твоій смерти, а вітры мерзенну памят по тобі розвіяли...

Хыжевскій ся візрил. Чом же він побіліл і не вытримал пізріня ледуватых очі нещесного дівчате? Чого ним стрясло, якбы му мороз по хырбеті перешол, коли почув терпкы слова з уст Фенці, што з розвіяным волосьом і розпростертыма рукамы здавала ся правдивом богыньом пімсты...

ЮЛИЯН ПЕЛЕШ (1843 – 1896)

Вчений – богослов, діяч. Вродил ся в Смереківци (деякы біографы подають Бортне). Вчыл ся в Яслі, Пряшові, Перемышли, богословія кінчыл в семінарії св. Варвары („Барбареум“) во Відни, студіювал тіж на Віденьскым Університеті, де отримав звання доктора богословія. Был домашнім учителем наступці австрійского трону, князя Рудольфа, ректором „Барбареум“, префектом перемышльської та львівської семінарій. 1885 рока покликано го на єпископску кафедру в Ста-

ніславові, од 1891 р. до смерті рядил перемышльськом єпархійом. Вславил ся як оборонця східнього обряду на львівськым провінціо-нальним синоді (1891). Лишыл по собі значучий науковий доробок.

JULIAN PEŁESZ (1843 – 1896)

Uczony – teolog, działacz. Urodził się w Smerekowcu (niektórzy biografowie podają Bartne). Uczył się w Jaśle, Preszowie, Przemyślu, teologię ukończył w seminarium św. Barbary („Barbareum“) we Wiedniu, studiował też na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie otrzymał tytuł doktora teologii. Był nauczycielem domowym księcia Rudolfa, następcy austriackiego tronu, rektorem „Barbareum“, prefektem przemyskiego i lwowskiego seminariów. W 1885 r. powołano go na biskupa stanisławowskiego, od 1891 r. do śmierci rządził diecezją przemyską. Wsławił się jako obrońca obrządku wschodniego na prowincjonalnym synodzie we Lwowie (1891). Pozostawił po sobie poważny dorobek naukowy.

О. Др Юлиан Пелеш

(...) В 1891 році был назначений перемышльским епископом. В том році одбыл ся во Львові провінціональний синод, на котрым Пелеш одогра л велику ролю, як оборонця руского обряду. Синод был скликаний митрополитом Сильвестром Сембратовичом. Взяло в ним учас понад 300 священників вшиткых трьох епархій. Предсідательом синода был папскій делегат Чяска. Цілю синода было златинцэти наш обряд. Пелешови, як членови Синодальной Комісії, был знаний програм каждого шлідующего дня. Цілыма вечерами обходил він помішчя синодальных священников, ознаемлял їх з темами, якы будут порушаны, заохочувал і вчыл їх як маю т дану тезу боронити, аж і назначал спосібнійшых священников до дискусії і робил вшытко, што было в його силах, жебы на синоді достойно оборонити права і привілегії нашої Церкви. В тот спосіб зорганізувана епископом Пелешом опція на каждый неприхыльний внесок латинізаторів сьміло і мужньо давала одпір і ім не повело ся ани єдного зо своїх многих проектів провести. По закінчынню синода вшыткы синодальны акта переслано до апробаты Апостольского Престола, котрий тримал їх в себе шіст років. Пак розослано вшыткым церквам і священникам по єдным примірнику затверджених постанов синода в формі грубой печатаной книги з вытисненым на окладинці написом: „Ухвалы провінціонального собора во Львові р. 1891” з наказом стислого їх выконуваня. Великы очы поробили священники, коли ознаемили ся зо змістом присланных з Риму ухвал. Нашли ся там такы ухвалы, о яких на синоді нияк не было бесіды, або был ставляний лем проект, але векшістю голосів был одшмарений, отже не ухвалений. В протягу шестьох років сфальшувано ухвалы. Єднак ниhto не одважыл ся того голосно повісти. „Roma locuta, causa finita”. Доперва по I сьвітовій войні парунадцетьох просинодальных жыючых священников, стоячых над гробом, одважыло ся тот обман публично оголосити в брошурі п.н. „Высвітліня львівского собора”. Митрополита Андрей Шептицкій оголосил неважніст собора.

Й.Ф. Лемкин (Й. Полянський)

ТЕОФІЛЬ КАЧМАРЧЫК (1843 – 1922)

Суспільно-політичний діяч, публіциста. Вродил ся в Чорным. Зо своїх 50. років священства 43 пров'юл в Білцареві, ту тіж є похоронений. Діял на вшыткых можливых просторах. Был великим оборонцьом чести Руснака, його віры, культуры і языка. В урядах бесідувал, писал урядовы писма лем по рускы (як ся товды гварило). Спілзаложытель Руской Бурсы в Санчы (1898). Вязень Талергофу (перебывал тіж в місци одосібніня в Гнас) Публи-

кувал в руско- і польскомовній галицькій пресі, тіж в еміграційній. За жытя оргінальні вынагородили го краєне, выбираючи на президента Лемківской Республіки (1918-20) його сына Ярослава.

TEOFIL KACZMARCZYK (1843 – 1922)

Działacz społeczno-polityczny, publicysta. Urodził się w Czarnem. Ze swoich 50. lat posługi kapłańskiej 43 spędził w Binczarowej, tam też jest pochowany. Działał na wszystkich możliwych płaszczyznach. Był wielkim obrońcą czci Rusnaka, jego wiary, kultury i języka. W urzędach rozmawiał, pisał pisma urzędowe tylko po rusku (jak wówczas określano). Współzałożyciel Ruskiej Bursy w Nowym Saczu (1898). Więzień Tallerhofu (przebywał też w miejscu odosobnienia – w Gnas). Publikował w rusko- i polskojęzycznej galicyjskiej prasie, również w emigracyjnej. Za życia oryginalnie wynagrodzili go ziomkowie, wybierając jego syna Jarosława na prezydenta Republiki Łemkowskiej (1918-20).

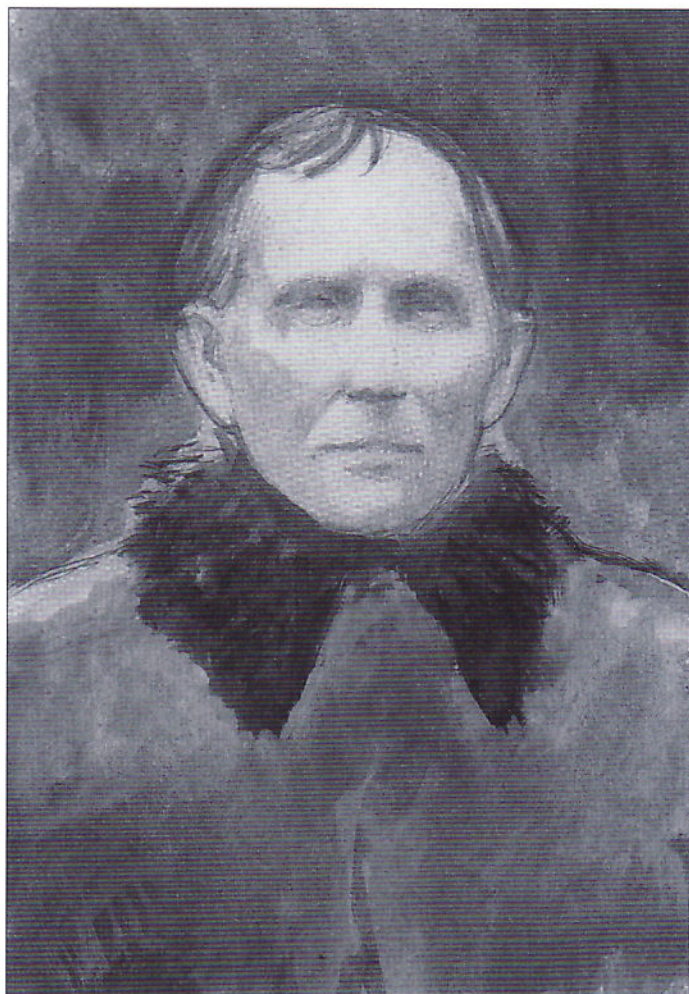
Наша малодушніст

Даякій час тому доведене было в „Червоній Руси”, што число рускых люди, особливі в містах і містечках, ражучо ся поменьшат. Заперечыти тому смутному явиску ся не даст, так і заправды є. Належыт то приписати непошануванню свого народа, маючому по части свою прычыну в колонізацыі рускых люди на мазурах, ци ze względów służbowych, ци зо взгляду на родинны околечности, коли то нееден отец просит ся до до велького міста в цілі здобытя осьвіты своїм дітям, як і по тій прычыні, што численны, оженившы ся з Польками, приносят ім в офіру свою народніст. (...)

Коли бы такы люде мали хоц лем слабе понятя о гіркым нашым положынню в минулости, кед бы не ведены были примітивным матеріалізмом і самолюбством, та, видит ся, в глубині душы збережена іскра народного почутя, при прочытанню хоц бы *Der Dąbczańskischen Frage*, розгоріла бы ся в них і они, того роду люде, не мали бы почести до такой оціны, о якій пише польскій історик Морачевскій в книзі 4 свого труду на сторони 165: *Nikczemnych tylko ludzi nie obchodzi poniżenie ich religii i narodowości* (Moraczewski Jędrzej, *Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1863 – прип. П.Т.). Што того роду люде сут *nikczemni*, доводити не треба, а находит ся они во вшыткых верствах суспільства, особливі в нашій Галилеі (Галичынi – П.Т.). А попри вшыткым треба бы ім розважыти, што серед Поляків становлят остатній сорт народа, дайме на то, як бы через сито пресіяний пошлід! Полякы не рахуют іх для себе цінным фактором, бо то пошлід, люде *nikczemni*, а серед руского народа, на своїй почві, могло бы з того выйти добре сімя!

Такы адде мысли пришли мі до головы, коли три тыжні тому появил ем ся в касі податкового уряду в Ёрибові. Ту п. контролер Іскерскій, перенесений з Чорткова, в товаристві п. Загайковского, дідича зо Сторожів Нижніх, розвивал свої погляды на рускы справы. (...)

„Червоная Русь” (Львів), Нр 238/1890

МИКОЛАЙ ГРОМОСЯК (1846 – 1924)

Народний діяч. Вродил ся і ціле такой жытя про-
вьяул в Креници. Знаня
придбал через самоосвьі-
ту. Публичну активніст
розпочал при будові ве-
личезной церкви в Кре-
ници (1872), яка за слова-
ми пароха В. Жегестов-
ского мала быти началь-
ном кафедром Лемковины
(выповіджено того при
посвячыню церкви через
краяна – єп. Йосифа Сем-
братовича). Діяльніст про-
должал Громосьяк по ос-
нованю ту одділу ТОВА-
риства Качковского (1885).

Вязень Талергофу, на II Віденьськым Процесі (1916-17) засуджений
на кару смерти, пак помилований. Суджений тіж в Санчы (1921) як
член ряду Руской На-родной Республики Лемків.

MYKOŁAJ HROMOSIAK (1846 – 1924)

Działacz ludowy i narodowy. Urodził się i niemal całe życie przeżył
w Krynicy. Wiedzę osiągnął poprzez samokształcenie. Aktywność pub-
liczną rozpoczął przy budowie ogromnej cerkwi w Krynicy (1872), która
wedle słów proboszcza – W. Żegiestowskiego miała być naczelną katedrą
Łemkowyny (wypowiedziano to podczas poświęcenia cerkwi przez kra-
jana – bp. J. Sembratowycza). Działalność kontynuował Hromosiak po
założeniu w Krynicy oddziału Towarzystwa im. M. Kaczkowskiego
(1885). Więzień Tallerhofu, na II Procesie Wiedeńskim (1916-17) skaza-
ny na karę śmierci, zaś ułaskawiony. Sądzony również w Nowym Sączu
(1921) jako członek rządu Ruskiej Narodowej Republiki Łemków.

Церков Богоявліня Госп. в Креници. Фото: Петро Басальга.

В суді*

Як остатній преслухуваний был Миколай Громосяк. З огляду на того, што был він уж товды сімдесятінім чоловіком, оборона прияла дост нетыпову лєнію оборони. На більшіст звідань одповідал він, же не памятає і не є в стані штонебуд одповісти. Часто підкрислял він тіж, што єдином причыном його участи в лемківських зобранях было... прагніня захранити свящ. Анатолия Сембратовича на парафії в Креници.

Врешті на звіданя прокуратора: „Не розбуджували вы бунтів против Польщы?” Миколай Громосяк одповіл: „*Преці мы як тоты стрижены овечкы*”. Остатне натоміст звіданя звучало: „*Не прагнули вы одорваня Лемковины од Польщы?*”. На што Миколай Громосяк одрубал: „Одорваня? А коли была прилучена? Не памятам!”.

Богдан Горбаль, *Руска Народна Республика Лемків. 1918-1920*

* наголовок одредакцийний

**ГАВРИЛ
ГНАТИШАК
(1850 – 1916)**

Народний і церковний діяч. Вродил в Верхомли Великій. Священничий сан прийняв в 1878 році і полнил пастырську послугу в кількох селах Лемковини, та на тырвало записался в Креници, розвиваючи ту, але і в масштабі цілої Сандеччыны шыроку народну діяльність. Корыстаючи з значыня Крениці як курорту, мал шырокі звязкі з сьвітом, не лем рускым. Был спілзалажытельом Руской Бурсы в Санчы. Кандиду-

вал на посла до галицко-го крайового сойму (1907) і віденьской Рады Державы (1891 і 1911). Вязень Талергофу. Вмер підчас тырвання II Віденьского Процесу, в яким был суджений.

HAWRYŁ HNATYSZAK (1850 – 1916)

Działacz narodowy i religijny. Urodził się w Wierchomli Wielkiej. Świecenia kapłańskie przyjął w 1878 roku i pełnił duszpasterskie obowiązki w kilku miejscowościach Łemkowyny, lecz na trwałe zapisał się w Krynicy, rozwijając tu, ale też w skali całej Sądecczyzny szeroką narodową działalność. Korzystając ze znaczenia Krynicy jako kurortu, miał szerokie związki ze światem, nie tylko swego kulturowego kręgu. Był współzałożycielem Ruskiej Bursy w Nowym Sączu. Kandydował na posła do galicyjskiego Sejmu Krajowego (1907) i wiedeńskiej Rady Państwa (1891, 1911). Więzień Talerhofu. Zmarł podczas II Wiedeńskiego Procesu, w którym był sądzony.

Зрада на два фронты

Весном 1915 рока, выїзджаючы з Талергофу до вязниці во Відни, блаженной памяти отец Гавриіл Гнатишак з Крениці зобрав своїх близких приятелів і повіл:

„Бог знає ци пережыю я тото, што мя жде, зато прошу вас – выслухайте терпеливо того, што вам розповім.

Мене арештували і вывезли до вязниці окружного суду в Кракові. Як лем заперли ся за мною двери вязничной камеры, явил ся предо мною молодой, незнаний мі мужчына і присмотрившы ся мі, зьвідал:

— Вы о. Гнатишак з Крениці?

— Так, — одповідам — а чом зьвідуєте?

— Барз мя чудує тото, же вы іщы жывы, бо, на кілко сой припоминам, вас і многих других наша „высока рада” засудила на кару смерти. (...)

Час од часу він підходил до мене і барз ся інтересував, як мене арештували і переслухували, сам же вызерал так, як бы не был арештуваний. Вынимал з кышені якысы запискы, сам штоси писал і своїм поведіньом так мі дошкулил, же конец-кінцём зьвідал ем го – хто він.

— Я адвокатскій конципіент, долго я ту не буду, може пару дни. Акуратні пишу писмо до команды, жебы мя дораз звільнили, понеже трафил я ту, медже вас, омылково.

Та минул єден тыжден, другій, такой місяц, а його не пушчали. Был штотраз барже пригноблений. Цілыма днями мірял тихым кроком камеру, часто затримувал ся предо мною, як бы хтіл штоси повісти, але такой одвертал ся і молчал дале.

А в меджечасі пришли вісти, же рускы войска приближают ся до Кракова. Тото міцно го занепокоіло. Єдного вечера підходить гу мі і гварит:

— Отче, виджу, же Москалі так і возмут Галичыну, а нам, Українцям трудно буде вытримати. Прошу вас, кед щесливо ся вернеме, не памятайте злого, выбачте мі і не представляйте мене в чорным сьвітлі пред Москалями, а я зо своей страны, кед бы доля так хтіла, жебы Україна заволоділа, буду памятал о вас. (...)

(Сьвідчыня о.Александра Гелитовича з Косова,
Талергофскій Альманах, т. IV, стор. 90)

МИКОЛАЙ МАЛИНЯК (1851 – 1915)

Писменник – мемуариста і публіциста, філософ. Вродил ся в Кам'яній, в родині бідного теслі. Завдяки меценатови митрополити Йосифа Сембратовича студювал богословія в Колегії Св. Амвросія в Римі. З докторатом в руках отримал онедолга посаду адюнкта богословія во Львові і префекта семінарії. Як творець, зачал публікувати (під псевдонімом Н.Д.М. Кам'янин), але безкомпромісовий в писаным слові, запер сой по кілках роках дорогу до

карьєри. По острій цензурі, аж і конфіскації окремых номерів періодика „Рускій Сіон”, де публікувал, выслано го на село як рядового пароха. Скутал ся пак по парафіях цілої єпархії. Вмер в Талергофі.

MYKOŁAJ MAŁYNIAK (1851 – 1915)

Pisarz – memuarysta i publicysta, filozof. Urodził się w Kamiannej, w rodzinie ubogiego cieśli. Dzięki mecenatowi metropolity Josyfa Sembratowicza studiował teologię w Kolegium Św. Ambrożego w Rzymie. Z doktoratem w ręku otrzymał zaniedługo stanowisko adiunkta teologii we Lwowie i prefekta seminarium. Jako twórca, zaczął publikować, lecz, bezkompromisowy w pisanim słowie, zamknął sobie po kilku latach drogę do kariery. Po ostrej cenzurze, nawet konfiskacie poszczególnych numerów periodyku „Ruskij Sion”, gdzie publikował, odesłano go na peryferie jako zwykłego plebana. Błąkał się później po parafiach całej diecezji. Zmarł w obozie koncentracyjnym Tallerhof.

Зерна гірчыці з дерева жытя

Н.Д.М. Камянина

(з Передслова)

*Исповімся тобі, яко страшно удивился еси:
чудна діла твоя, и душа моя знаетъ зіло. (Псал. 138.14)*

Самопознання – перший крок до совершенности. – Жебы **знати себе** до цна, треба презерати ціле своє жытя акуратні, сумлінні, і, для сохрانیя вельох дрібных а вагомых деталів што годни стратити ся в памяти, зоставліня цілости величезного образу, автентичного осмотріня вшиткого того што перебыла і пережыла душа: записувати мысли, замыслы, пережытя, вести свій дневник; написати самому некламано – **жытя своє**. І так чынили многы, і то найзнатнійшы зо славных люди. Ач і як судит еден з них: *каждый кто милует правду і мудріст, а знає тримати перо в руках, мал бы – кед приде ту своїм рокам – остати автобіографом*. Такы писаня были бы цінным вкладом в окрему част загальнолюдских діянь, представляли бы тоты же діяня в автентичным, оргінальным виді, понеже: *latet dolus in generalibus nil perfectum nisi particulare*. А хоц бы і меджы жытя малого даякого человека не заходили далеко в недра великих подій, все-ж найде ся дахто так зо сучасных, як і потомных, для кого і жытя *единого из сих меньших* не є ци не буде: безрефлексийне, неінтересне, некорыстне. *Inest enim rei cuique sua utilitas; jedes Leben hat seine Grösse*. Бале, кед бы і не было інчого хосна окрем основного, спасительного самопознання, та лем про не саме вартат труду зыйти до темных глубин свого „я”, вывлечы на божий сьвіт крыючы ся, гніздячы ся в недрах пагубны мікробы, а тым самым выдалити перешкоды добра, оздоровити ся самолічыньюм, *істинным самопознаньюм* – для себе самого смиренніти глубокым зрозуміньом власных хыб і немочи; Божой милости і силы сподобити ся: *Сила бо наша в немощи совершается і велик восход к Богу есть познание нашего безсилія, і gratia operatur (...) natura, і εἰδῆσες ἀνάβασις*. Познай Бога, и возлюбиш Го; познай себе і зосмиренніеш, познай сьвіт – а одречеш ся го.(...)

ТИТ МЫШКОВСКИЙ (1861 – 1939)

Вчений – богослов, языкознавець, педагог; діяч. Вродил ся в Перегримці. Вчыл ся в Перемышлі, студіювал во Відні – богословія, в тым грецькій, єврейській і – на власну руку – халдейській, арабській і сирийській языки. Вчаснійше познал польській і німецькій, до котрых тіж дошмарил англійській і французкій. Парудесят років викладав біблійны науки на Львівськым Університеті і Грекокатолицькій Богословській Академії, од 1908 рока як професор звичайний. До кінця жы-

тя твердий в своїх русофільських переконаннях, в львівськым, міцно націоналістичным середовищу толеруваный был через зверхність лем з огляду на свою непересічну вченість.

TYT (TYTUS) MYSZKOWSKI (1861 – 1939)

Uczony – teolog, językoznawca, pedagog, działacz. Urodził się w Pielgrzymce. Uczył się w Przemyśle, studiował we Wiedniu – teologię, w tym języki: grecki, hebrajski i – na własną rękę – chaldejski, arabski i syryjski. Wcześniej poznał polski i niemiecki, do których dorzucił angielski i francuski. Kilkadziesiąt lat wykładał nauki biblijne na Uniwersytecie Lwowskim i w Grekokatolickiej Akademii Teologicznej, od 1908 roku jako profesor zwyczajny. Do końca życia nieugięty w swoich rusofilskich przekonaniach, we lwowskim, mocno nacjonalistycznym środowisku tolerowany był przez zwierzchność jedynie ze względu na swoją nieprzeciętną uczoność.

Дві науки – правда єдна

(...) Дописи і науковы працы публікувал Мышковскій переважні в релігійных часописах „Богословскій Вістник” і „Церковний Восток”, а публіцистичны дописы на біжучы темы в газетах „Червоная Русь” і „Галичанин”.

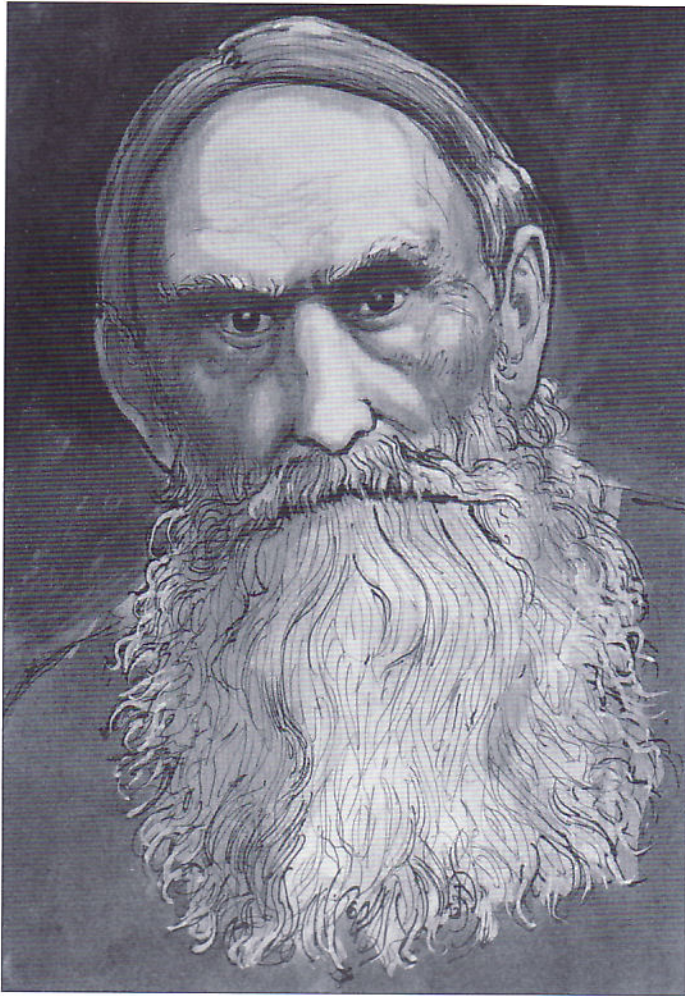
Інтересуюча є особливй книжочка Мышковского *Дві науки – правда єдна* (Львів 1904), котра зродила ся як полемічна одповід на допис *Дві науки* поміщений в осмым номері часопису „Живая мысль” з 1903 рока. О тым, же текст тот та його пополніня-пояснїня напечатане в газеті „Галичанин” выкликали живу полеміку в кругах руской інтелігенції, посвідчат Миколай Малиняк в шкїцу *Насуцны нужды нашы*, де тіж вмістила ся полеміка з тым дописом. Было то приповідкове вштурїня кыя до мурянчыска. Тогочасны вчены богословы почули ся в обовязку высловити на підняту тему, боронити християньской науки, котрій – як застояній, схематичній, шліпо послушнячій таємным наказам, поневолюючій розум – Мышковскій протиставил другу науку – вільну, рациональну, поступову, автономічну.

(...) (А)втор приводит три основны, легкы до оправданя істины, на яких операт ся хрисияньска віра, а дале доводит конечніст признаня їх людскым розумом. Два остатні уступы книжочки вміщають конкретны одповіді на поставлены во спомненым дописі зашмарїня што до християньской науки. Приведены Мышковскым доказы были похоснуваны не лем як аргументы в непосредній полеміці, але маюť тіж выразно загальнійшу, дидактычну ціль (...).

Полеміка Мышковского є розважна, поміркована, концентруюча ся на проблемі, не напастлива. Аргументы сут рішучы, ставляны з полным переконаньом і віром в їх слушніст.

Стиль є барже типовий для науковой прозы як для полемічных творів, хоц подекади переважають высловы і сформулюваня хоснуваны найчастійше в полеміках. Книжочка традиційні написана є в язычию.

Helena Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku.* (тл.. П. Трохановскій)

ДИМИТРИЙ ХЫЛЯК (1866 – 1955)

Богослов, видатний знавець грецького язика, церковний і суспільно-політичний діяч. Вродил ся в Білцареві. Науки побєрал в Санчы і Кракові, студіювал во Львові. Од 1898. аж до 1947. рока был парохом Ізб, вертаючы в меджечасі (1929) – як єден з нечисленних – враз з цілом парафієм до православія. Вязень Талергофу. Член ряду Руской Народной Республики Лемків, суджений за свою діяльність в Санчы (1921). Переселений в Акции „Вісла”, на землях вигнання

был патриархом народу. Понад 80-літній, обслуговал вельо парафій Нижнього Шлеска, одправлял на сідячы, але до кінце молодий был духом і словом.

DYMYTRYJ CHYLAK (1866 – 1955)

Teolog, wybitny znawca klasycznej greki, działacz cerkiewny i społeczno-polityczny. Urodził się w Binczarowej. Nauki pobierał w Nowym Sączu i w Krakowie, studiował we Lwowie. Od 1898. aż do 1947. roku był proboszczem Izb, powracając w międzyczasie (1929) – jako jeden z nielicznych – wraz z całą parafią do prawosławia. Więzień Tallerhofu. Członek rządu Ruskiej Narodowej Republiki Łemków, sądzony za swoją działalność w Nowym Sączu (1921). Przesiedlony w czasie Akcji „Wiśła”, na ziemiach wygnania był patriarchą narodu. Pонад 80-letni, obsługiwał wiele parafii Dolnego Śląska, celebrował nabożeństwa siedząc, ale do końca młody był duchem i słowem.

Судова розправа в Санчы 1921 рока

Прокуратор: Ци брали участ в тым зобраню (во Фльориці – Б. Г.) Українці?

Свящ. Хыляк: Так.

Прокуратор: А преці медже вами барз велькы свары, едны прагнут до України, інчы до Росіі, прошу пояснити нам тоту справу.

Свящ. Хыляк: Проблем тот ест нашым внутрішнім.

Прокуратор: Ци на тым зобраню в 1918 році во Фльоринці постановлено не узнати польской власти?

Свящ. Хыляк: На зобраню были голоса за прилучыньом до Росіі, за зорганізуваньом окремой республики, аж і за прилучыньом до Ческой Республики, та не было ани едного голосу за прилучыньом до Польцы.

Прокуратор: Як представляли Вы сой границу медже Лемковином а Польцом?

Свящ. Хыляк: За Вільсоном належало уважати, же старых границ неє, а на іх місце появлят ся народовы границі.

Прокуратор: Але ци в істнуючых географічных і економічных обставинах можливе є прилучыня лемківской „кышкы” до Росіі?

Свящ. Хыляк: Іщы гірше выглядат справа з польскым округом Спиш.

Прокуратор: Русинів ест в новосандецкым 10%, в трибівскым 20%, в торлицкым 30 % ітд. Як то можливе, жебы тота меншіст стала ся сувереном над Поляками?

Свящ. Хыляк: Ани едного польского дому не хцеме, мы жыме ту оддільні од вас, в компактній групі.

Прокуратор: Ци правдом ест, же Русины не маюу ту рівного права, же Полякы перешлідуу іх?

Свящ. Хыляк: Так! В мушыньскым старостві, де Поляків такой неє, суд не узнає руского языка.

Прокуратор: Ци узнавали сте власт австрийского цисаря?

Свящ. Хыляк: Так.

Прокуратор: А тераз узнаете польску власт?

Свящ. Хыляк: Такого зьвіданя не мож нияк ставляти, бо справа границ Польцы не остала іщы постановлена.

Богдан Горбаль, Руска Народна Республика Лемків

МОДЕСТ МЕНЦИНСКИЙ (1875 – 1935)

Оперовий сьпівак сьвіто-
вой славы. Вродил ся в Но-
восілках к. Перемышля,
де был товды парохом йо-
го отец, Еміліян. Походил
він зо старого лемківського
роду Мацинських – з Ма-
цины Великої. Сьпіву вчыл
ся во Львові і во Франк-
фурті н. Майном, де і де-
бютував на оперовій сце-
ні. В 1905 р. оженил ся зо
Шведком і переїхал до
Штокгольму (там і є похо-
ваний). За 30 років оперо-
вой карьєры выступувал
на найбарже престижовых
сценах Европы, вславил

ся особливі в операх Вагнера. Як пише о ним Петро Когут: (...) *про-
жывал далеко од рідной Лемковины, (але) была она в його серци ціле
жытя, з гордістю про ню споминал і сьпівал лемківскы пісні.*

MODEST MĘCIŃSKI (1875 – 1935)

Śpiewak operowy światowej sławy. Urodził się w Nowosiółkach pod
Przemyślem, gdzie był wtedy proboszczem jego ojciec, Emilian. Pochod-
ził on ze starego łemkowskiego rodu Macyńskich – z Męciny Wlk. (po
łemk. – Macyna). Śpiewu uczył się we Lwowie i we Frankfurcie n. Me-
nem. W 1905 r. ożenił się ze Szwedką i wyjechał do Sztokholmu (tam też
jest pochowany). Przez 30 lat operowej kariery występował na naj-
bardziej prestizowych scenach Europy, wsławił się szczególnie w operach
Wagnera. Jak pisze o nim Petro Kohut: (...) *przebywał далеко od Łem-
kowyny, (ale) była ona w jego sercu przez całe życie, z dumą o niej
wspominał i śpiewał łemkowskie pieśni.*

Горі: Модест Менціньскій з родичами, сестрами і шваґрами, 1890-ты роки; по правій – на сцені в роли Танґейзера, з оперы „Танґейзер” (*Tannhäuser und der Sängerkrieg auf Wartburg*) Ріхарда Ваґнера.

Modest Męciński wystąpił w styczniu 1903 r. odniósłszy zupełny sukces jako Lohengrin i Maks w WOLNYM STRZELCU, (...) Podziwiano jego piękny, rozległy, bohaterski, jasno brzmiący głos, dobrą deklamację i dykcję, swobodną i wyrazistą grę, rokując najlepsze nadzieje młodemu śpiewakowi.

(Fr. Pajączkowski, „Teatr Lwowski pod dykcją T. Pawlikowskiego 1900-1906”, str. 279)

**ЯРОСЛАВ
КАЧМАРЧЫК
(1885 – 1944)**

Юриста, політичний діяч – ведучий (в загальній свідомості – президент) єдиної в історії державності Лемків – Руской Народной Республики Лемків. Вродил ся в Білцареві, сын выдатного суспільно-політичного діяча – о. Теофіля Качмарчыка. Юридичны студії, завершены докторатом права кінчыл во Львові і Інсбруку. Брал як офіцер австрійской армії учасць в І світовій войні. По войні заангажувався цілом душой в борбу о державність Лемків, стаючы на чолі Ряду РНРЛ. Суджений в Процесі Сандецкым 1921 р. Влучал ся до діяльности 20-30. років. Замучений через НКВД; незнаний є докладний час ані місце його смерті.

JAROSŁAW KACZMARCZYK (1885 – 1944)

Prawnik, działacz polityczny – przewodniczący (w potocznej świadomości – prezydent) jedynej w dziejach państwowości Łemków – Ruskiej Narodowej Republiki Łemków. Urodził się w Binczarowej, syn wybitnego działacza – o. Teofila Kaczmarczyka. Studia prawnicze, uwieńczone doktoratem kończył we Lwowie i Innsbrucku. Brał udział jako oficer austriackiej armii w I wojnie światowej. Po wojnie zaangażował się w walkę o państwowość Łemków, stając na czele Rządu RNRŁ. Sądzony w Procesie Sądeckim 1921 r. Włączał się do działalności 20-30. lat. W czasie II wojny światowej internowany do ZSRR i zamęczony przez NKWD; nieznane są dokładnie czas ani miejsce jego śmierci.

Родиче Я. Качмарчыка - о. Теофіль і Марія Качмарчыкы
на засланю в Ёнас – Австрия, 1914 рік

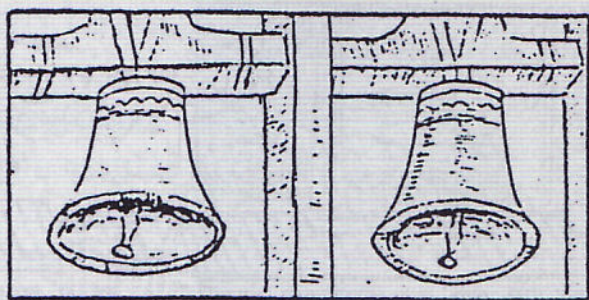
МЕТОДИЙ ТРОХАНОВСКИЙ (1885 – 1947)

Педагог, публіциста, видавець, культурний і політичний діяч. Вродил ся в Білцареві, был внуком Семана Трохановского – посла до Галицкого Крайового Сойму (1861-67). Скінчыл учительску семінарію в Кросні. Долгы roky вчыл в школах Крениці і в учительській семінарії в Старым Санчы. Вязень Талергофу, суджений в II Віденьским Процесі. Враз з Орестом Гнатишаком был передовым діячом Сандеччыны в меджевоєнным часі. Ді-

лом його жытя было – першыраз в історії – введенія лемківського языка до шкіл; был тіж автором шкільных підручників. В часі II світової войны вязнений через Гестапо, а пак через НКВД.

METODYJ TROCHANOWSKIJ (1885 – 1947)

Pedagog, publicysta, wydawca, działacz kulturalny i polityczny. Urodził się w Binczarowej, był wnukiem Semana Trochanowskiego – posła do Sejmu Krajowego Galicyjskiego (1861-67). Ukończył seminarium nauczycielskie w Krośnie. Wiele lat uczył w Krynicy i w seminarium nauczycielskim w Starym Sączu. Więzień Tallerhofu, sądzony w II Wiedeńskim Procesie. Wraz z Orestem Hnatyszakiem wiodący działacz Sądeckizny w okresie międzywojennym. Dziełem jego życia było wprowadzenie – po raz pierwszy w historii – języka łemkowskiego do szkół; był też autorem podręczników. W czasie II wojny światowej więziony przez Gestapo, zaś przez NKWD.

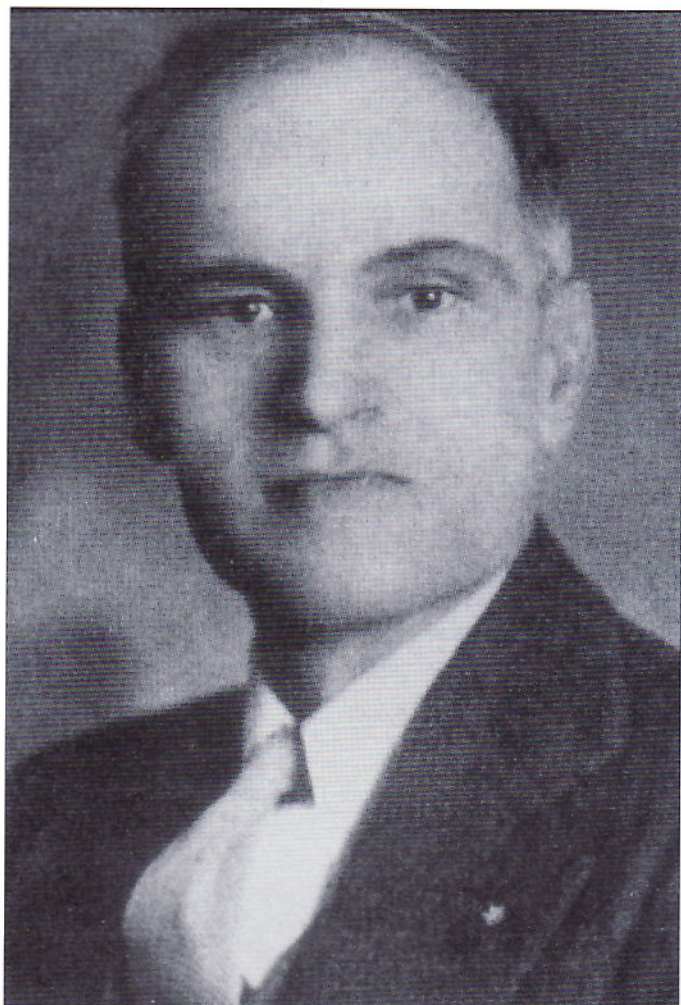
Дзвонны. Дзвонны.

Дзвонны дзвоняць: дзен, дзен, дзен,
Уж білы дзень, уж білы дзень.

Дзвонны дзвоняць: бам, бам, бам,
До школы час гречным школярам.
То дзвонны дзвоняць і клічуць нас:
До школы час, до школы час!

дз Дз

дз Дз

ВАНЬО ГУНЯНКА (1888 – 1968)

Правдиве імено і назвиско Дмитрий Вислоцкій. Писменник, публіциста, видавец, культурний і політичний діяч. Вродил ся в Лабовій. Гімназию кінчыл в Санчы, студіювал во Львові. Спілредактор та автор найліпшых текстів першого лемківского часопису „Лемко” (1911-14), через што – і перший кодифікатор лемківского языка. Вязень Талергофу, в II Віденьскым Процесі сказаний на кару смерти. Діяч Лемківской Республікы і Центральной Карпаторуской Рады в Пряшові.

Од 1922. на еміграції в Америці, де был... диктатором Лемків, робил што хтіл, але мал послух, бо робил дуже. В 1946 выїхал до СССР. Тот блуд коштувал го втрату лица, але труд його є непідважальний.

WANIO HUNIANKA (1888 – 1968)

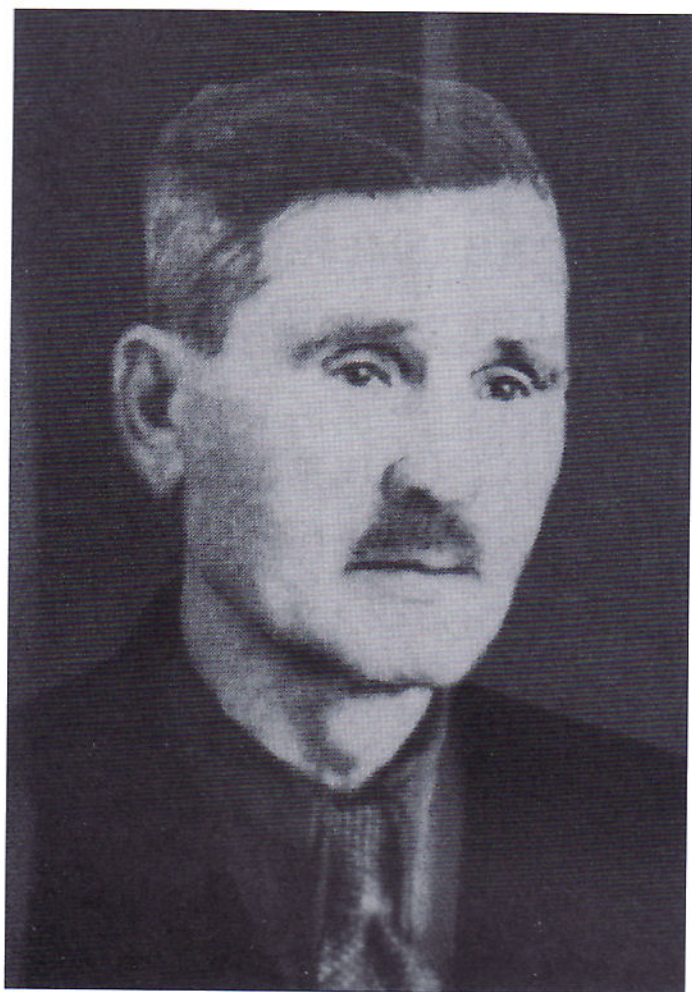
Prawdziwe imię i nazwisko Dymytrij Wysłockij. Pisarz, publicysta, wydawca, działacz polityczny i kulturalny. Urodził się w Łabowej. Gimnazjum ukończył w Nowym Sączu, studiował we Lwowie. Współredaktor i autor najlepszych tekstów pierwszego łemkowskiego czasopisma „Łemko” (1911-14), przez co – i pierwszy kodyfikator języka łemkowskiego. Więzień Tallerhofu, w II Wiedeńskim Procesie skazany na karę śmierci. Działacz Republiki Łemkowskiej i Naczelnej Karpatoruskiej Rady (Preszów). Od 1922. na emigracji w Ameryce, gdzie był... dyktatorem Łemków, robił co chciał, ale miał posłuch, bo robił wiele. W 1946. wyjechał do ZSRR. Ten błąd kosztował go utratę twarzy, lecz dokonania jego są niepodważalne.

Дротар Павлик

(выімкы з драмы)

Там на Спишу, під Татрами, де біда велика,
Породила мама мене, шестого, – Павлика...
Мама моя была бідна, при мі повдовіла –
Моц робила, мало спала, а найменше іла...
Пят діточок ій охабил мій няничко Грицко,
Стару хыжку і кус дроту – было тото вшыцко...
І в тіж хыжи під Татрами, по смерти старого,
Уродил ся і я, Петро, на сьвіта дорогу...
Уродил ся, охрестили, пану заплатили,
А пак маму од нечыстой силы выводили...
Але ніхто не подумал о нас, нашій доли –
Ци одіты, і ци сыты, ци дашто не болит.
(...)

Ішли літа за літами, зими за зимами –
А у мене тота гунька, што єй і ту маме.
Тота гунька і кошеля до дехтю зношена,
Тай торбина полатана – была моя жена.
А виділ я в сьвіті люди – богатых і сытых,
Виділ в шолках, златі, перлах, розкішно одітых.
Повідали превелебний, же то Божа воля,
Што для єдних лем богатство, для других недоля.
І я почал ся молити, до церкви ходити,
О роботу і о хлібец Боженька просити.
Пару літ я просил, молил, благал, бил поклони,
Та не было видно хліба з ниякой стороны.
А тым, што ся не молили, сыпало ся з неба,
Сыпало ся веце всього, як ім было треба.
І на конец я ся завзял, взял і панів лишыл;
Повіли мі превелебний, же я барз согрішыл.
Та по смерти ем ту пришол, ту до пекла просто,
Та што хцете, зо мною робте, душу мою возте.
Лем мя на сьвіт уж не женте, бідного Павлика,
Бо на сьвіті лем фашысты і біда велика.

ІВАН РУСЕНКО (1890 – 1960)

Поета, рысовник, учитель названий од народа Учы-
тельом. Вродил ся в Кра-
сній. Выхованок Руской
Бурсы в Санчы і абсолю-
вент сандецкой гімназіі.
Покликаний до войска пе-
ред І сьвітовом войном,
оминул Талергоф. По вой-
ні глядал на цілій Лемко-
вині посады учителя, але
власти дозволили му вчы-
ти лем в польскым селі.
(Лютча к. Кросна, 1924 –
45). Публикувати зачал
в „Лемку” перед І сьвіто-
вом войном. Спілпрацу-
вал з меджевоєнным кре-
ницькым „Лемком” ай з емі-

грацийныма выданнями. В 1945. році выселений до СССР. Аж і буду-
чы в тій тюрмі народів, творил „міцно” дале. Автор патріотычных і по-
вчальных верши, байок, тіж популярной драмы *Вертеп в Карпатах*.

IWAN RUSENKO (1890 – 1960)

Poeta, rysownik, nauczyciel nazwany przez naród Nauczycielem. Urodził
się w Krasnej. Wychowanek Ruskiej Bursy w Nowym Sączu, absolwent
gimnazjum sądeckiego. Powołany do wojska przed I wojną światową,
uniknął Tallerhofu. Po wojnie szukał na całej Łemkowynie posady nauczy-
ciela, ale pozwolono mu uczyć jedynie w polskiej wsi (Lutcza k. Krosna,
1924 – 1945). Publikować zaczął w „Łemku” przed I wojną światową.
Współpracował z międzywojennym „Łemkiem”, również z wydaniem emi-
gracyjnymi. W 1945. wysiedlony do ZSRR. Nawet tu, w tym więzieniu
narodów, tworzył „mocno” dalej. Autor patriotycznych i dydaktycznych
wierszy, bajek, również popularnej sztuki scenicznej *Wertep w Karpatach*.

Лемковина

Каменисты пути і потоки рвучы,
Березовы дебри і лісы дремучы,
Кычеры высокы, поляны зелены,
Пропастны ростокы, зрубы поросненны...
А школы маленъ, хыжы деревяны,
Діточкы босенькы, люде застараны...

Темно в хыжи, смутно смотрят ікони на стінах,
Коло пеца бренчат мухы, гуси, куры в сінях...
Кус дерева за стодолом, на купі чатина –
Біда смотрит через выгяд – ото Лемковина.

Я родил ся твоім сыном – доля моя бідна,
Та люблю тя, Лемковино, моя мати рідна.
І хоц земля наша бідна, доля незавидна –
Не забудут моі очы тихых гірских ночи,
Ани серце не забуде, покля жыти буде.
Бо ци-м годен позабыти нашу гірску красу,
І смеречкы, і поляны, де ся уці пасут,
І черешні, і яфыры, ягоды, малины?...
Верабоже, не забуду ниґда Лемковины.

Шумят лісы, грают пісні, гей за давны вікы,
А яличкы ся кланяют смерекам столітнім.
Хмары плынут понад горы – тихонько як гуси,
Понад горы, понад лісы із Карпатской Руси:
Од Тячова, Ужгорода, през Гуменне, Пряшів,
Плынут ґу нам миль хмаркы з вісточком од наших.
Ідут дале ку Щавниці, през татрянські турні,
През Шляхтову, Білу Воду – гет аж ку Остурни.

А ліс шумит, пісню сьпіват і слухают хмары
О волі, о прошлой славі і о часах старых.
(...)

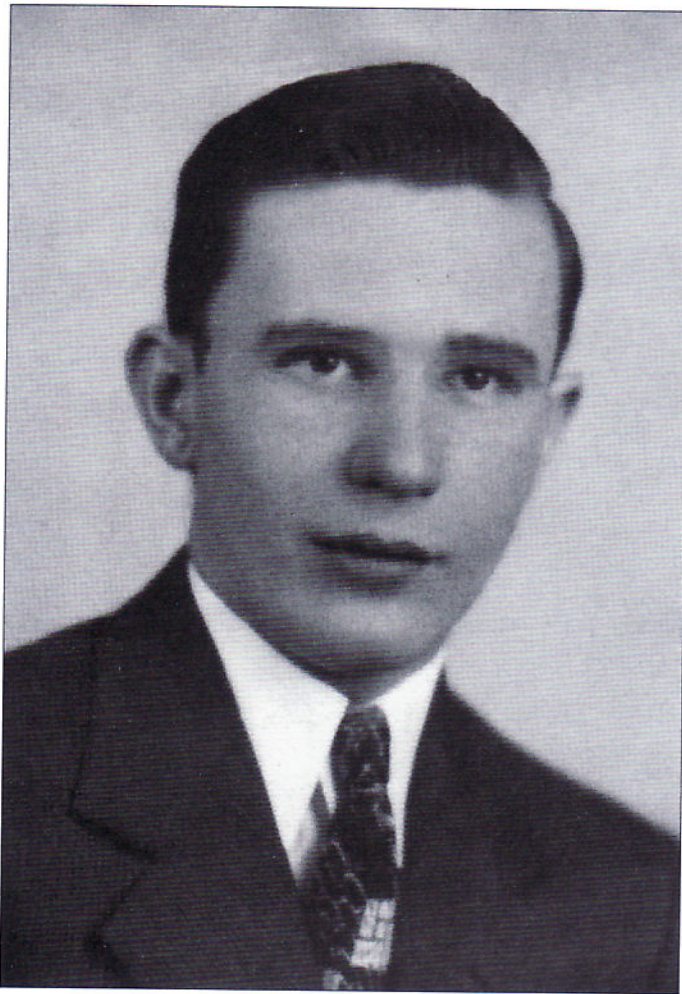
ТЕОФІЛЬ КУРИЛЛО (1891 – 1945)

Журналіста, мемуариста, історик суспільно-політичний діяч. Вродил ся в Мацині Великій, але дітинство пров'юл во Фльоринці, на фарі вітця, свящ. Василя Куриллы, славній з пізнійшого (1918) віче, окликуючого лемківску автономію. Гімназію кінчыл в Яслі, студіювал право на Ягайлоньскым Університеті. Як жертва всенародной каторгы, лишыл по собі незмірні цінний *Дневник Лемка з Талергофу*. По войні, по падіню Руской Народной Республики Лемків занял ся збераньом

матеріалів, документів з лемківського минулого. Выдал цінны працы з обсягу історії, головні же – біографістыкы. Його акуратні треба мати за вітця Пантеону Зеленой Лемковины. Вмер во вязници в Тошку.

TEOFIL KURYŁŁO (1891 – 1945)

Żurnalista, memuarysta, historyk, działacz społeczno-polityczny. Urodził się w Męcinie Wielkiej, ale dzieciństwo spędził we Florynce, na plebanii ojca, ks. Wasyla Kuryły, sławnej z późniejszego (1918) wiecu, proklamującego autonomię łemkowską. Gimnazjum ukończył w Jaśle, studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jako ofiara ogólnonarodowej katorgi, pozostawił po sobie niezmiernie cenny *Dziennik Łemka z Tallerhofu*. Po wojnie, po upadku Republiki Łemkowskiej zajął się zbieraniem materiałów, dokumentów z łemkowskiej przeszłości. Wydał cenne prace z zakresu historii, głównie zaś – biografistyki. Jego właśnie należy uważać za ojca Panteonu Zielonej Łemkowyny. Zmarł w więzieniu w Toszku.

МИХАЛ НЕСТЕРАК (1894 – 1916)

Поета, што не встиг розвинути крыл. Вродил ся в Мушынці, як дванадцета дітина знаного народного учителя Онифрия Нестерака і Марії, з походжыня Жыдівкы. Вчыл ся в сандецкій гімназії, виховувал в тамтышній Рускій Бурсі. В 1914 році арештуваний і вывезений до Талергофу, де пробыл рік, і одкале был мобілізуваний і взятий на італіянській фронт (в меджечасі дозволено му здати матуру). Згынул на фронті в Юлійских Альпах. Был віщий. Свої вершы, писаны в Талергофі

і на фронті оддал приятельови – Симеонови Пыжови, котрий zdecydывал ся дезертерувати. Пыж зберюг їх і по десятиох роках опублікувал в Америці. В нас одкрытий на добре аж по 1989 році.

MICHAŁ NESTERAK (1894 – 1916)

Poeta, który nie zdążył rozwinąć skrzydeł. Urodził się w Muszyncce, jako dwunaste dziecko znanego nauczyciela ludowego Onufrego Nesteraka i Marii, z pochodzenia Żydówki. Uczył się w sądeckim gimnazjum, wychowywał w tamtejszej Ruskiej Bursie. W 1914 roku aresztowany i wywieziony do Tallerhofu, gdzie spędził rok, i skąd mobilizowano go i odesłano na front włoski (w międzyczasie pozwolono mu zdać maturę). Zginął na froncie w Alpach Julijskich. Był wieszcz. Swoje wiersze, pisane w Tallerhofie i na froncie oddał przyjacielowi – Symeonowi Pyżowi, który zdecydował się dezertować. Pyż uchronił je i po dziesięciu latach opublikował w Ameryce. U nas odkryty na dobre aż po 1989 roku.

МИХАЛ НЕСТЕРАК

* * *

Тот є приятель щырий мій,
Хто разом зо мною ту, в неволи
Знущаня терпит, долю дни;
Мильший од квітка, што даколи
Вітчизна моя, красном весном,
Выплекат в раю піднебесным.

Талергоф, 1914

Для Тебе, моя мати!

Уж Тебе ніт, о моя мати!
Я правду тоту розумію,
Та, Боже мій, я все не сьмію
Істині гіркій віру дати.

Де не поспотрю, в каждый кутик,
Ты всяди мене, мамо, гласкаш;
Хоц нігде, нігде Тя не чути,
Знам, же не вмерла Твоя ласка.

Коли єм Тобі раз остатній
Зо слезом гварил – выбач, мамо,
Хоц жаль безмірний слово затмил,
Ты голубила мя очами.

Товды то ледво чутний голос
Годен – мі злomu – был пращати,
Што нераз я Твій сивий волос
Не знал належні вшанувати.

СИМЕОН ПЫЖ **(1894 – 1957)**

Выдавец, публіциста, суспільно-політичний діяч. Вродил ся ся в Вапенным. Гімназію кінчыл в Горлицях, студіі, завершены докторатом права, одбыл на Карловым Університеці в Празі. (передтым был вязнений в Талергофі, мобілізуваний і взятий на фронт, з котрого втюк до Італії, де спілорганізувал карпаторускій баталіон (легіоны); з чеським же баталіоном пришол до Прагы). Кінцём 1922 р. выіхал до Амерыкы. Был, попри Гунянці, а особливі по його выїзді з Амерыкы

(1945) передовом персоном лемківской еміграції, редактором кількох часописів і ряду выдань, автором петицій до урядів ріжних держав в обороні выгнанных в Акції „Wisła” Лемків.

SYMEON PYŹ (1894 – 1957)

Wydawca, publicysta, społeczno-polityczny działacz. Urodził się w Wapiennem. Gimnazjum kończył w Gorlicach, studia zwieńczone dyplomem doktora praw odbył na Uniwersytecie Karola w Pradze (przedtem był więziony w Tallerhofie, mobilizowany i wzięty na front, z którego uciekł do Włoch, gdzie współorganizował karpatoruski batalion (legiony), zaś z batalionem czeskim przybył do Pragi). Końcem 1922 r. wyjechał do Ameryki. Był, obok W. Hunianki, szczególnie po wyjeździe tegoż z Ameryki (1945) wiodącą postacią łemkowskiej emigracji, redaktorem wielu czasopism i wydań, autorem petycji do rządów różnych państw w obronie wygnanych w Akcji „Wisła” Łemków.

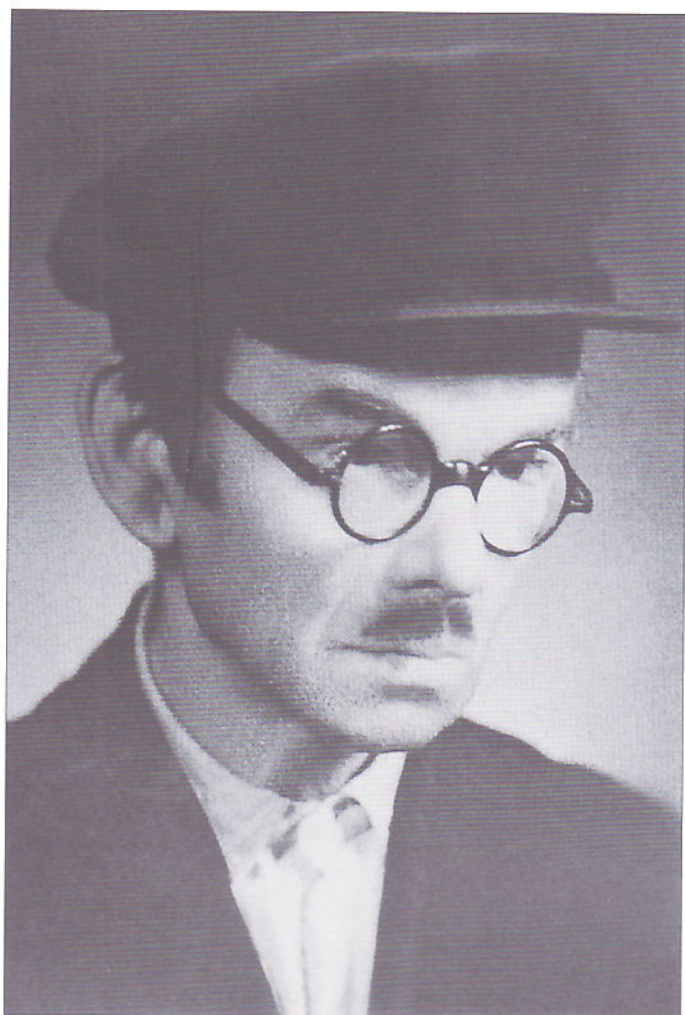
Горлицкій Бурсак

VI. В новій Чехословації

Вакації того, а і шлідуючого літа я пров'юл на Пряшівщині. В самым Пряшові затримувал ем ся на пару дни, а пак выїзджал на села попри польскій граници, де мож было все стрітити наших люди з польской стороны, котры тайно переходили границу. То были або молоды Лемкы, котры втікали пред службом в польскым войску, або люде, котры труднили ся контрабандом, торгівльом. (...)

Я сам на тых вакациях переходил трираз тайно до Польщы (...). Раз мы переходили границу з Варадкы на Радоцину. В нашій групі была і молода дівчына, дівка священника Юрчакевича з Чорного, котра приїхала з Ужгорода на вакації до родичів. З Варадкы мы ішли просто догоры і дістали ся до ліса. З нами был єден краян з Радоцины, котрий знал добрі дорогу. Інтересне, што выжше села, в кряках, мы стрітили двох чеських фінансів, котры затримали нас і выпытували што мы за єдны. Мы обяснили і вказали легітимациі. Єден зо стражників был з Прагы, то аж выгукнул од зачудуваня, же я студент пражского університету. Они іщы дорадили нам як ся стеречы, коли будеме виходити з ліса на радоцинськы поля. Мы перешли щесливо, а за лісом стрітили пастухів, котры охочо повіли де находят ся „фінанцы”.

В час того першого переходу, в серпни 1920 рока, я не міг оставати долго в рідным селі, бо по наших селах на Лемковині польскы жандармы ходили як волкы і ловили молодых хлопців до польского войска.(...) Я цілий ден не виходил з хыжы, бо жандармы крутили ся не лем по селі, але і на поля виходили, ци не схватят дакотрого з войсковых хлопців в час работы при жнивах. Єдного нашли при потоку і пустили ся за ним, кричали „Стуй!”, але хлопец бухнул до потока, перелетіл помедже хыжы і выскочыл на другу сторону села при меджах і кряках. Жандармы стріляли за ним, але він уж был далеко на горбку і махал ім насьмішливо руком. Іх было лем двох, то не могли ничого зробити. Ани не прібували дігонити го, лем заклали і пішли в другу сторону.

ЕПИФАН ДРОВНЯК – НИКЫФОР (1895 – 1968)

Маляр – самоук. Вродил ся і ціле жытя пережыл в Креници. Выганяний парократно в Акциі „Wisła”, выгнати на все ся не дал. Ціну його творчости перший достерюг в 30. роках українській маляр Роман Турин і організувал му выставу в Парыжы. В 50. роках „одкрыли” го Елля і Анджей Банахы, по чым отворила ся му дорога до найвекшых галерій сьвіта. В 1995 р. отворено в Креници його музей, а в 2005. поставлено му памятник – з підписом і в лемківскым

языку. Перешол долгу дорогу до народовой ідентифікації, хоц сам він все ясніл при стрічы з Лемками. Окрем гордості з його сьвітовою славы, є для Лемків символом вірности рідній землі.

EPYFAN DROWNIAK – NIKIFOR (1895 – 1968)

Malarz – samouk. Urodził się i całe życie przeżył w Krynicy. Wyganiany kilkakrotnie w Akcji „Wisła”, wygnać na zawsze się nie dał. Wartość jego twórczości pierwszy dostrzegł w 30 latach ukraiński malarz Roman Turyn i zorganizował mu wystawę w Paryżu. W 50. latach „odkryli” go Ella i Andrzej Banachowie, po czym otworzyła mu się droga do największych galerii świata. W 1995 roku otwarto w Krynicy jego muzeum, a w 2005 ufundowano mu pomnik – z napisem również w łemkowskim języku. Przeszedł długą drogę do narodowej identyfikacji, chociaż sam on zawsze jaśniał podczas spotkań z Łemkami. Prócz dumy z jego światowej sławy, jest dla Łemków symbolem wierności ziemi ojczystej.

Никыфор – Елифан Дровняк, Краевид зо свѣтымѣ в небі.
Nikifor – Eryfan Drowniak, Krajobraz ze świętymi w niebie.

МИХАЛ ВОЛОШЫНОВИЧ (1897 – 1945?)

Поета, публісисти, етнограф-аматор, діяч. Вродил ся в Королику Польским на східній Лемковині. Самоук, кінчыл лем основну школу, але то не перешкодило му уж в 1912 р., як 15-літньому хлопцю быти... кореспондентом сандецкого „Лемка”. До молодости мал взагалі „щестя”. На 17. році жытя взято го до ц.к. армії; служыл на сербским і італійским фронтах до кінця войны. По войні влучыл ся в суспільну діяльність, выступувал з доповідями на народных зобранях. В 30.

роках, репресионований через санацію, стратил ся з арены подій. Пак стратил ся „на добре”. *По II світовій войні* – як пише В. Ваврик – *щлід о ним пропал цілком, нобы канул в воду.*

MICHAŁ WOŁOSZYNOWYCZ (1897 – 1945?)

Poeta, publicysta, etnograf-amator, działacz. Urodził się w Króliku Polskim na wschodniej Łemkowszczyźnie. Samouk, ukończył tylko szkołę podstawową, ale to nie przeszkodziło mu już w 1912 r., jako 15-letniemu chłopcu być... korespondentem sądeckiego „Łemka”. Do młodości miał w ogóle „szczęście”. W 17. roku życia wcielono go do c.k. armii; służył na serbskim i włoskim frontach do końca wojny. Po wojnie włączył się do działalności społecznej, występował jako prelegent na zebraniach ludowych. W latach 30., represjonowany przez sanację, zniknął z areny wydarzeń. Zaś zgubił się „na dobre”. *Po II wojnie światowej* – jak pisze W. Wawryk – *ślad po nim zupełnie zaginął, niby kamień w wodę.*

Проста бесіда

Слава Ісусу Христу! Як ся мате, ци сте здорови? Я, хвала Богу здорів. Та і нашы лемківскы патріоты, сполняют свій долг прекрасно, выдают нам газету, за то ім дай Боже здорова (...). – А мы коли сполниме свій долг, товды, як тоту газету приймеме тепло до каждой хыжы і як будеме до ней писати всякы річы, товды ся газета зробит інтересна і пожиточна. (...) Зо Саноцкой Лемковины, хоц, правда, тот округ, ест рускій, Українців в ним неє, а до „Лемка” чомси з него не дописуют. Та уж бодай я, 15-літній хлопчыско (не думайте сой же я може уж старий), дашто до той нашої единой лемківской газеты напишу, бо што правда – як знате – я уж до ней писал співанкы, повісткы смішны, а тепер буду писати просты бесіды, бо думам собі: пишут бабы, выдают газеты, Ваньо Гунянка тыж пише, та і я дашто напишу, може выдрукуют. (...) Ваньо Гунянка тепер більше пише о політыці, та сьміху з того мало; шкода же писал, жебы сме сой добры ремені порыхтували, жебы так, не дай Боже, з єдному зо сьміху бріх не тріснул, та і я тыж сой файний ремін вырыхтувал, а тепер дармо вісит на клинці. Старым хлопам ся не барз чудую, же не дописуют, бо то не пан, што в суді пише гардом, легком руком, та перо му по папери літат, лем рапчыт, а наш хлоп як зачне пером по папери волочыти, та барже і більше ся змучыт як напише, але сут в нас люде, котры не сут стары і можут што буд до газеты написати, та не напише, волит сой в тот час на пецу полежати, – така то наша підла хлопска натура. Звідуєте ся, што в нас чути. – Та нич нового, а стара біда така: зразу в овсяны роботы впала слота і штыри тыжні ляло і ляло як з цебрика, за штыри тыжні ниякой діры не было до неба, (...) погнило зерно і позрастане сме повозили якоси, і тепер на поді росне; бандуркы якоси ся тыж выкопало, капусту і карпелі тыж сме повозили, тепер молотиме, морозы пануют, пиякам носы зачынают червеніти, вансы обмерзати, тай коротка наша бесіда. Будте здоровенькы, слава на вікы!

„Лемко” (Додаток „Лемка”, сатира, гумор, забава), Нр 51, 1912

**БОГДАН ІГОР
АНТОНІЧ
(1909 – 1937)**

Поета, якому вінець слави вділ не лем лемківській сьвіт. Вродил ся в Новици в родині священника, якого рід походил зо східньої Лемковини. Завчасу осиротіл, а молоду його душу ковало жытя в Санокі, де ходил до гімназії та во Львові, де кінчыл університетскы студії. Творил в українськым языку і выніос го в своїй поезії на висоты. Чул ся ту добрі, але николи не маніфестувал национальных переконань. До тых, што го за то ганили, повіл: *Хочу і маю відвагу йти самітно й бути*

собою. Я не манолініст ніякого гурта. Так і остає, так і остане він всім і вся. А што до лемківскости – не проявил ю языком творіння, але достаточні дост душою, змістом твореного.

BOHDAN IHOR ANTONYCZ (1909 – 1937)

Poeta, któremu wieniec sławy włożył na skroń nie tylko łemkowski świat. Urodził się w Nowicy w rodzinie duchownego. Wczesnie osierociał, a młodą jego duszę kuło życie w Sanoku, gdzie uczęszczał do gimnazjum i we Lwowie, gdzie ukończył studia uniwersyteckie. Tworzył w języku ukraińskim i wyniósł go w swojej poezji na wyżyny. Czuł się tu dobrze, ale nigdy nie manifestował przekonań narodowych. Do tych, którzy mu to zarzucali, powiedział: *Chcę i mam odwagę iść przez życie samotnie i być sobą. Nie jestem mandolinistą żadnego zespołu.* Tak też pozostaje, tak też pozostanie – wszystkim i dla wszystkich. A co do łemkowskości – nie przejawiał jej językiem tworzenia, ale dostatecznie dość duszą, treścią tworzonego.

Елегія о дверях сьпіваючых

Тесаний поріг, явір сивий
і двери поскрипливых сьпів.
Так мі в памяти ся лишыли
місця дітячых моіх дни.
так доховала памят хлопця
образы, што уж никнут в гмлах,
поокраваний стал ся обсяг
той пісні, што ю в собі мам,
яка воетит моі груди,
та все-ж без непотрібных слез
минулых дни малюнкы будит.
І зас ся мі забагат днес
быти хлопчыком як колиси.
Рвучым потоком тече кров,
і горят очы щесливістю,
перо в долони хватат зов.

(...)

Не родит земля, дуют вітры,
на поли мох, як гунька мила,
а люде – як по цілым сьвіті,
родят ся, терплят і гмерають.
Пожары жрут, і жугрют зливы,
несут за собом пусткы снід,
шаліють войны і миняють,
пан што был вчера, уж го ніт,
рокы як гірскы втічут воды,
і о збійниках дощ осінній
спомне лем часом в непогоду.
Неедна буря пішла гет,
лем ты, лемківске, ты незмінне
село, што за ним ся мі цне.

Гын, гейбы стрілы, слова шлю,
гын ся на крылах несе пісня.
Стамале-м свої стежки вьюл,
поклонник жытя – сын тамтышній.

Перевьюл з українського Петро Муryanка

Похоснувана література Wykorzystana literatura

Антології, видання енциклопедичного і біографістичного типу
Antologie, wydania typu encyklopedycznego i biografistycznego

- В.Р. Ваврик, *Крестьяне – поэты*, Лувен 1973
- Д.Ф. Вислоцкий (ред.), *Наша Книжка*, Юнкерс, Н.Й. 1945
- О. Дуць-Файфер, *Ци то лем туга, ци надія. Антологія лемківської по-
выселенчой літератури*, Лігниця 2002
- І. Красовський, *Діячі науки і культури Лемківщини*, Торонто – Львів 2000
- Т. Курилло, *Короткий перегляд писателів и журалистів на Лемков-
щині*, Львов 1937
- Т. Курилло, *Лемкы князами церкви*, [в:] „Календар Лемка на рік 1938”,
Львов 1938
- Й.Ф. Лемкин, *Література на Лемковині*, [в:] *История Лемковины*,
Юнкерс, Н.Й. 1969
- М. Мальцовска, *100 визначних Русинів очима сучасників*, Пря-
шів 2007
- В. Микитась, О. Рудловчак, *Поети Закарпаття. Антологія закарпа-
тоукраїнської поезії (XV ст. – 1945 р.)*, Пряшів-Братіслава 1965
- О.В. Мишанич, *На Верховині. Збірник творів письменників дорадян-
ського Закарпаття*, Ужгород 1984
- А. Плішкова, *Муза спід Карпат. Зборник поезії Русинів на Словеньску*,
Пряшів 1996
- И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород 2006
- П. Трохановський, *Мамко куп мі книжку. Антологія диточої поезії*, No-
wy Sącz 1995
- П. Трохановський, *Поезия Лемків*, [в:] *Русински / руски писні* (антологія
русинської поезії), ред. Н. Дудаш, Нови Сад 1997
- Н. Duć-Fajfer, *Noty biograficzne omawianych pisarzy*, [w:] *Literatura łem-
kowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Kraków 2001
- A. Jedlicz, *Antologia poezji polsko-łacińskiej, 1470 – 1543*, Szczecin 1985
- P.R. Magocsi, Ivan Pop, *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, To-
ronto – Buffalo – London 2002
- P. Trochanowski (opr.), *Łemkowie piszą. Wiersze z lasów i gór*, Kraków 1989

Монографії Monografie

- М. Ільницький, *Богдан Ігор Антонич*, Київ 1991
- А. Шлепєцький, *Олександр Павлович*, Братіслава 1982
- І. Деркач, *Модест Менцінський. Героїчний тенор*. Нарис. Львів 1969

- A. Banach, *Nikifor* (album), Warszawa 1983
- P. Skrijka, *Nikifor (Epifan Drowniak) i jego rysunki ołówkiem*, Kraków 2006
- Z. Wolanin, W. Pluta, A. Osęka, *Nikifor* (album), BOSZ Olszanica 2000

Однісны біографістычны і проблемовы тексты Oдноśne teksty biografistyczne i problemowe

- І. Андрашко, „Діалог медже культурами” (40. років од дня смерти Е. Дровняка – Никыфора), „Бесіда”, нр 5/2008
- А. Барна, Б. Горбаль, *Православний священник і лемківскій патріота* (Д. Хыляк), „Лемківскій Календар 1996”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1994
- Я. Воргач, *Лемко – ректор Ягайлоньского Університету*, „Лемківскій Календар 1998”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1998
- Б. Горбаль, *Гавриіл Гнатишак (1850-1916)*, „Лемківскій Календар 2000”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2000
- Б. Горбаль, *Димитрій Вислоцкій*, „Лемківскій Календар 1998”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1998
- Б. Горбаль, *Лемківска Народна Республика*, „Голос Ватры”, нр 5 - 1998
- Б. Горбаль, *Методий Трохановскій*, „Бесіда”, нр 3-4/1995
- Б. Горбаль, *Симеон Пыж*, „Лемківскій Календар 1994”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1994
- Б. Горбаль, *Теофіль Качмарчык (1843-1922)*, „Лемківскій Річник 2002”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2002
- Б. Горбаль, *Тит Мышковскій (1861-1939)*, „Лемківскій Річник 2001”, СЛ, Крениця-Ліґниця 2001
- Б. Горбаль, *Ярослав Качмарчык – лідер Руской Народной Республики Лемків*, „Лемківскій Річник 2008”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2008
- В. Грабан, *Никыфор (до 25-літя смерти)*, „Бесіда”, нр 4/1993
- В. Гунянка, *Нашы таланты*, „Карпаторусскій Календарь Ваня Гунянки на 1931 год”, Cleveland, Ohio
- О. Дуць, *Богдан Ігор Антонич*, „Голос Ватры”, нр 4 - 1997
- О. Дуць, *Маковицкій соловій*, „Бесіда”, нр 2-3/1990
- О. Дуць-Файфер, *Богдан Ігор Антонич*, „Лемківскій Календар 1997”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1997
- О. Дуць-Файфер, *Владимір Хыляк*, „Лемківскій Календар 1993”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1993
- О. Дуць-Файфер, *Димитрій Вислоцкій*, „Голос Ватры”, нр 5 – 1998
- О. Дуць-Файфер, *„Дневник Лемка з Талергофу” як памятка епохи*, „Лемківскій Річник 2004”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2004
- О. Дуць-Файфер, *Іван Русенко (1890-1960)*, „Лемківскій Календар 2000”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2000
- О. Дуць-Файфер, *Клавдия Алексович (1830-1916)*, „Лемківскій Календар 2000”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2000
- О. Дуць-Файфер, *Миколай Малиняк (1815-1915)*, „Лемківскій Річник 2001”, СЛ, Крениця-Ліґниця 2001

- О. Дуць-Файфер, *Никыфор а універсум символічне Лемків*, „Лемківський Річник 2006”, СЛ, Лігниця-Крениця 2006
- О. Дуць-Файфер, *Рецепція Александра Духновича на Лемковині*, „Лемківський Річник 2003”, СЛ, Лігниця-Крениця 2003
- І. Ельман, *Спалення Анни Дудихи*, 1968, Львівський Історичний Музей.
- *Забытий бунтарь Михаил Грында...*, „Карпаторусский Календарь Лемко-Союза на год 1960”, Юнкерс 1960
- М. Зарічняк, *Стара лемківська пісня за Штефана воєводу*, „Бесіда”, нр 1/2005
- „Клим”, *Лемківська пісня з XII ст.* „Наше Слово”, нр 51, 21 XII 1958
- А. Копча, *Малювати, малювати* (драма о Никыфорі), „Лемківський Річник 2006”, СЛ, Лігниця-Крениця 2006
- А. Копча, *(Nie)Mój Nikifor*, „Бесіда” нр 6/2004
- Т. Курилло, *Чаровниці и чары в Ново-сандеччині в XVII и XVIII столітю*, „Календар Лемка” 1935
- І. Огієнко, *Псалтир половини XVIII ст. в лемківським перекладі*, „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка”, т. 99, 1911
- С. Пыж, *Жертва світової війны*, „Ілюстрований Русско-Американський Календарь Общества Русскихъ Братств на 1925 годъ”, Philadelphia, Pa 1924
- Л. Сук, *Ден Памяти* (о. Димитрия Хыляка), „Бесіда”, нр 1/2008
- П. Трохановскій, *Александр Духнович*, „Бесіда” нр 1-2 1993
- П. Трохановскій, *Андрій Савка в пантеоні лемківських збійників*, „Лемківський Календар 1999”, СЛ, Лігниця-Крениця 1999
- П. Трохановскій, *Бій о Дровняка*, „Бесіда”, нр 2/1996
- П. Трохановскій, *Великій забытий*, „Бесіда”, нр 3-4/1991
- П. Трохановскій, *Димитрий Бортнянський*, „Лемківський Річник 2001”, СЛ, Крениця-Лігниця 2001
- П. Трохановскій, *Жертва фанатизму* (А. Дуда), „Лемківський Календар 1998”, СЛ, Лігниця-Крениця 1998
- П. Трохановскій, *Жупан на Бречтані* (П. Петуня), „Лемківський Річник 2001”, СЛ, Крениця-Лігниця 2001
- П. Трохановскій, *Збірник – молитовник „Хліб души” А. Духновича і його популярність на Лемковині*, „Лемківський Річник 2003”, СЛ, Лігниця-Крениця 2003
- П. Трохановскій, *Князь Лаборец*, „Бесіда”, Нр 2/1996
- П. Трохановскій, *Князь Церкви Тома Полянський*, „Лемківський Календар 1996”, СЛ, Лігниця-Крениця 1996
- П. Трохановскій, *Малювання Русенка*, „Бесіда”, нр 1-2/1990
- П. Трохановскій, *Михал Волошынович*, „Бесіда”, нр 6/1997
- П. Трохановскій, *Михал Грында – каторжник царя Миколая I*, „Лемківський Річник 2006”, СЛ, Лігниця-Крениця 2006
- П. Трохановскій, *Не надышла хвиля повитаня* (о М.Нестераку), „Лемківський Календар 1994”, СЛ, Лігниця-Крениця 1994
- П. Трохановскій, *Никыфор Дровняк має свій дім*, „Бесіда”, нр 2/1995
- П. Трохановскій, *Павел Русин з Кросна*, „Голос Ватры”, нр 4 – 1987

- П. Трохановскій, *Павел Русин з Кросна*, „Лемківскій Календар 1997”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1997
- П. Трохановскій, *Сын доли Лемківской* (М. Нестерак), „Лемківскій Календар 1996”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1996
- П. Трохановскій, *Теофіль Качмарчык*, Лемківскій Календар 1994, СЛ, Ліґниця-Крениця 1994
- П. Трохановскій, *Улюбленец простого народа* (А. Павлович), „Лемківскій Календар 1999”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1999
- А. Штур, *Матвій з Тренчына*, зо словацкого перевьюл П. Мурянка, „Лемківскій Річник 2006”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2006

- O. Duć-Fajfer, *Nikifor a uniwersum symboliczne Łemków*, „Dziennik Krakowski/Nowosądecki”, wkładka okolicznościowa „Nikifor/ Никыфор”, 8 września 2005
- Z. Siatkowski, *Antonycz i klasyfikatorzy*, [w:] *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*, „Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU”, t. 5, Kraków 1997
- B. B. Szczepkowski, *Mity, legendy i prawda o Nikiforze z Krynicy*, „Świat Cisy”, wrzesień-październik 2002
- S. Wisłocki, *Epifan Drowniak vel Nikifor Krynicki*, „Бесіда” nr 3/ 2000

Твори, працы ілюструючи діло воцарівших ся в „Пантеоні”
 Utwory, prace ilustrujące dokonania zasiadających w „Panteonie”

- К. Алексович, *Отуманена (Заморочена)*, „Лемківскій Календар 2000”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2000
- Б.І. Антонич, *Три перстені, Зелена евангелія / Три перстня, Зеленое Евангелие*, Львів 1994
- М. Волошынович, *Проста бесіда*, „Лемко” (додаток – гумор, сатира), ч. 51/1912
- (Г. Гнатишак), свід. А. Гелитович, *Предательство на два фронта*, „Талергофскій Альманахъ (...), Выпускъ четвертый”, Львовъ, 1932
- [М. Грында], П. Трохановскій, *Михал Грында...* (см.в.)
- В. Гунянка, *Дротар Павлик*, [в:] Д.Ф. Вислоцкій (ред.), *Наша Книжка*, Юнкерс, Н.Й. 1945
- (А. Дуда), І. Ельман, *Спалення Анни Дудихи*, Львівскій Історичний Музей; *Confessata Anny Dudzichy czarownice*, - „Akta sądu kryminalnego kresu muszyńskiego 1647-1765” (см. н.)
- А. Духнович, *Вручаніє*, А. Плішкова, *Муза спід Карпат* (см. в.)
- Н.Д.М. Камянин (М. Малиняк), *Зерна горушичны из древа жизни*, Перемышль 1910
- (Я. Качмарчык), знимкы, „Лемківскій Річник 2008”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2008
- (Князь Лаборец), А. Кралицкій, *Князь Лаборец*, (ту в:) „Бесіда”, nr 2/ 1996

- Ш. Криницькій, *Піснь Святому Стефану* [ту за:] *Русински/Руски писні* (см. ви́жше)
- Т. Курилло, *Лемкы – Князами Церкви*, рукопис автора в посіданю упорядника Пантеону Зеленой Лемковины
- (Т. Мышковскій), *Helena Duć-Fajfer, Literatura łemkowska...* (см. н.)
- М. Нестерак, *Изъ стихотвореній пок. М.О. Нестерака*, „Иллюстрированный Русско-Американскій Календарь Общества Русскихъ Братств на 1925 годъ”, Philadelphia, Pa 1924
- Никодим, *Дунаю, Дунаю*, „Бесіда”, нр 1/2005
- (А. Павлович) *Вінецъ стихотвореній о. Александра Павловича* (ред. И. Поливка), Ужгород 1920
- Ю. Пелеш, [в:] Й.Ф. Лемкин, *История Лемковины* (см. в.)
- Писаре з Одреховы, - *Акти села Одрехови*, Київ 1970
- С. Пыж, *Горлицкий Бурсак*, „Календар Лемко-Союза” (1952-1956), Юнкерс, Н.Й.
- Й. Прислопскій, *Псалом 136*, [ту за:] *Русински/Руски писні* (см. в.)
- И.Ю. Русенко, *Басни, Разны вершы*, в: *Наша книжка*, ред. Д. Ф. Вислоцкій), Юнкерс, Н.Й. 1945
- І. Русенко (твори в 4 книжечках), *Вершы, Байкы, Рысункы, Вертеп в Карпатах*, ред. Я. Горошак, Товаришчыня Лемків 1991
- П. Русин, *Похвала поезиі, Вступ до Troas шестой трагедіі Аннея Сенеки*, „Лемківскій Календар 1999”, СЛ, Ліґниця-Крениця 1997
- М. Трохановскій, *Буквар. Перша книжечка для народных школ*, Львов 1935
- Святополк Фіоль, *Тріодъ цвітная* [в:] - Н. Szwejewska, *Książka drukowana XV – XVIII wieku*. (см. н.)
- В. Хыляк, *Шыбеничний Верх*, „Слово”, Р. 1877, нр 102-120; Р. 1878, нр 1-15, 17-26, 28, 29, 31, 32; [ту за:] „Лемківскій Календар 2000”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2000
- Д. Хыляк, [в:] Б. Горбаль, *Руска Народна республіка Лемків*, „Лемківскій Річник 2008”, СЛ, Ліґниця-Крениця 2008
- (В. Чепец), Б. Трохановскій, П. Трохановскій, *Савкова слава*, уступ 13 (комікс), „Лемківска Ластівочка”, нр 16 – 2003
- Е. Чырняньскій, [в:] Я. Воргач, *Лемко – ректор...* (см. в.)

Выданы архівальны джерела

Wydane źródła archiwalne

- *Акти села Одрехови*, упор. І.М. Керницький, О.А. Купчинський; відп. ред. Л.А. Гумецька, Вид. „Наукова думка”, Київ 1970
- И. Никоровичъ (ред.), „Схематісмъ всего клира (...) Епархіи Перемышльской на годъ (...) 1879”, В Перемышли 1879
- Ю.А. Яворскій, *Материалы для истории старинной песенной литературы Подкарпатской Руси*, V Praze 1934

- *Akta sądu kryminalnego kresu muszyńskiego 1647-1765*, wyd. F. Pieko-
siński, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego pomniki*, t. IX, Kraków 1889
- *Księga sądowa kresu klimkowskiego 1600-1762*, opr. i wyd. L. Łysiak,
Ossolineum 1965

Помічничы науковы і популярно-науковы працы, тексти
Pomocnicze prace, teksty naukowe i popularno-naukowe

- Ф.ф. Аристов, *Литературное развитие Подкарпатской (Угорской Ру-
си*, Москва 1995 (репринт з 1928)
- В. Бірчак, *Літературні стремління Підкарпатської Руси*, Ужгород
1937
- П. Гардый (выд.), *Военные преступления Габсбургской Монархии
1914-1917 гг. (...)*, Trumbull 1964
- Б. Горбаль, *Руска Народна Республика Лемків*, „Лемківскій Річник
2008”, СЛ, Лігниця-Крениця 2008
- В. Гунянка, *О Лемках* [в:] *Наша книжка*, ред. Д.Ф. Вислоцкий, Юнкерс,
Н.Й. 1945
- М. Дзвінка, *Література північних земель*, [в:] *Лемківщина. Земля –
люди – історія – культура*, т. I, Нью Йорк-Париж-Сідней-Торонто 1988
- П.Р. Магочій, *Народ нивидкы. Лустрована історія карпаторусинів*
(русинська мовна версія: В. Падяк), Ужгород 2007
- С.Р. Перфецький, *Історія Королівства Галичини*, Львів 2004
- С. Шах, *Між Сяном і Дунайцем*, ч. 1, Мюнхен 1960
- M. Bendza, *Sytuacja wyznaniowa na terenie klucza muszyńskiego w XVII
wieku*, „Rocznik Teologiczny ChAT”, R. 22, 1980, z. 1
- H. Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku
XX wieku*, Kraków 2001
- B. Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-
1921*, Wrocław 1997
- J. Krzemieniecki, *Kilka dokumentów do dziejów greckokatolickich parafii
w dobrach muszyńskich dawnego biskupstwa krakowskiego*, Kraków 1935
- H. Szwejkowska, *Książka drukowana XV – XVIII wieku. Zarys historycz-
ny*, Wrocław-Warszawa 1980

Слова подякы

прагну звернути до люди, котры, в кінцовой фазі працы над тым виданьом, помогли мі роздобыти бракуючы матеріалы. А то до:

Пані Марії Янко зо Львова за доложыня вельох старань, жебы сфотографувати находяче ся в Львівскым Історичным Музею полотно *Спаління Анны Дудихы* І. Ельмана.

Пані Катерины Кульман з Варшавы, з роду Мышковских, спорідненого з родом Менціньских, за фотографії М. Менціньского.

Пана Володимира Пилиповича з Перемышля за надіслання копії портрету еп. Томы Полянського.

Люди з добрым іменом, але ту безіменні (находять ся они в бібліографії), без працы котрых не было бы того видання.

Корыстаючы зо кавальчыка місця, прагну оправдати ся за видавничу нефаховіст, а то помішыння інформаційной карты на стороні 2., заміст на 4. Не хтіл ем перекрохнути окрісленого об'єму (про дві сторони треба бы было зачынати новий видавничий аркуш, „шістнадцетку”). Издавничы нормы – подібні як право – сут по то, жебы їх, коли треба, ламати.

Редактор

Słowa podziękowania

pragnę skierować do ludzi, którzy, w końcowej fazie pracy nad tym wydaniem, pomogli mi zdobyć brakujące materiały, a to do:

Pani Marii Janko ze Lwowa za dołożenie wielu starań, żeby sфотографować znajdujące się we Lwowskim Muzeum Historycznym płótno *Spalenie Anny Dudzichy* I. Elmana.

Pani Katarzyny Kullmann z Warszawy, z rodu Myszkowskich, spowinowaconego z rodem Męcińskich, za fotografie M. Męcińskiego.

Pana Wołodymyra Pyłypowycza z Przemyśla za nadesłanie kopii portretu bp. Tomy Polańskiego.

Ludzi z dobrym imieniem, ale tu bezimiennych (znajdują się oni w bibliografii), bez pracy których nie byłoby tego wydania.

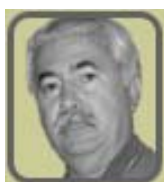
Korzystając ze skrawka miejsca, pragnę usprawiedliwić się za wydawniczą niefachowość, a to – umieszczenie karty informacyjnej na stronie 2., zamiast na 4. Nie chciałem przekroczyć określonej objętości (przez dwie strony trzeba byłoby zaczynać następny arkusz wydawniczy, „szesnastkę”). Normy wydawnicze – podobnie jak prawo – są po ty, by je, w razie konieczności, łamać.

Redaktor

Зміст / Spis treści

(Вступне слово)	4
(Słowo wstępu)	6
Князь Лаборец / Książę Łaborec	8
Хорват Анонім / Chorwat Anonim	10
Митуса / Mytusa	12
Петро Петуня / Petro Petunia	14
Святополк Фіоль / Szwajpolt (Świętopełk) Fiol	16
Павел Русин / Paweł Rusyn	18
Никодим / Nykodym (Nikodem)	20
Писаре з Одреховы / Pisarze z Odrzechowej	22
Василь Чепец / Wasyl Czepiec	24
Тимофій з Высочан, Штефан з Рыхвалду / Tymofij z Wysoczan, Sztefan z Rychwaldu	26
Анна Дуда / Anna Duda	28
Штефан Криницький / Sztefan Krynyckij	30
Йоан Прислопський / Joan Prysłopskij	32
Димитрий Бортнянський / Dymitr Bortniański	34
Тома Полянський / Toma Polański	36
Александр Духнович / Aleksander Duchnowycz	38
Михал Грында / Mychał Hrynda	40
Александр Павлович / Aleksander Pawłowycz	42
Йосиф Сембратович / Josyf Sembratowycz	44
Еміліян Чырнянський / Emilian Czyrniański	46
Клавдия Алексович / Kławdyja Aleksowycz	48
Владимір Хыляк / Władymir Chylak	50
Юліян Пелеш / Julian Pełesz	52
Теофіл Качмарчык / Teofil Kaczmarczyk	54
Миколай Громосяк / Mykołaj Hromosiak	56
Гавриіл Гнатишак / Hawryił Hnatyszak	58
Миколай Малиняк / Mykołaj Małyniak	60
Тит Мышковский / Tyt (Tytus) Myszkowski	62
Димитрий Хыляк / Dymytryj Chylak	64
Модест Менцінський / Modest Męcinski	66
Ярослав Качмарчык / Jarosław Kaczmarczyk	68
Методий Трохановський / Metodyj Trochanowski	70
Ваньо Гунянка / Wanio Hunianka	72
Іван Русенко / Iwan Rusenko	74
Теофіл Курило / Teofil Kuryłło	76
Михал Нестерак / Mychał Nesterak	78
Симеон Пыж / Symeon Pyż	80
Елифан Дровняк – Никыфор / Epyfan Drowniak – Nikifor	82
Михал Волошынович / Mychał Wołoszynowycz	84
Богдан Ігор Антонич / Bohdan Ihor Antonycz	86
Похоснувана література / Wykorzystana literatura	88
Слова подякы / Słowa podziękowania	94
Мапа – медже сторонами 94-95 / Mapa między stornami ...	94-95

AŁEKSOWYCZ KŁAWDYJA
ANTONYCZ BOHDAN IHOR
BORTNIAŃSKIJ DYMYTRYJ
CHORWAT ANONIM
CHYLAK DYMYTRYJ
CHYLAK WŁADYMYR
CZEPEC WASYL
CZYRNIAŃSKI EMILIAN
DROWNIAK EPYFAN
DUDA. ANNA
DUCHNOWYCZ AŁEKSANDER
FIOL SWIATOPOŁK
HNATYSZAK HAWRYIŁ
HROMOSIAK MYKOŁAJ
HRYNDA MYCHAŁ
HUNIANKA WANIO
KACZMARCZYK JAROSŁAW
KACZMARCZYK TEOFIL
KRYNYCKIJ SZTEFAN
KURYŁŁO TEOFIL
ŁABOREC KNIAŻ
MAŁYNIAK MYKOŁAJ
MĘCIŃSKI MODEST
MYSZKOWSKIJ TYT
MYTUSA
NESTERAK MYCHAŁ
NYKODYM
ODRECHIWSKY
PAWŁOWYCZ ALEKSANDER
PEŁESZ JULIAN
PETUNIA PETRO
POLAŃSKIJ TOMA
PRYSŁOPSKIJ JOAN
PYŻ SYMEON
RUSENKO IWAN
RUSYN PAWEŁ
SEMBRATOWYCZ JOSYF
SZTEFAN z. RYCHAWAŁDU
TROCHANOWSKIJ METODYJ
TYMOFIJ z. WYSOCZAN
WOŁOSZYNOWYCZ MYCHAŁ

www.lemko.org
2010.11.11
21:57:17 -05'00'

